

A KÖRÖS-MAROS KÖZE ROMÁNIAI RÉSZÉNEK TERMÉSZETI ÉRTÉKEI

NAGY ATTILA

**„MILVUS VEST” EGYESÜLET
NAGYVÁRAD**

2003

A ROMÁNIAI TERMÉSZETVÉDELEM GYAKORLATA A MÚLTBAN ÉS JELENBEN

Romániában az állami szintű természetvédelem a környezetvédelmi tevékenységek keretein belül csupán az utóbbi években kezdett kibontakozni. A múlt század folyamán az arra érdemes területek védetté nyilvánítása akadémikusok, múzeológusok, felsőoktatási intézményekben tevékenykedő szakemberek közbenjárására történt. Ez utóbbi erőfeszítések is csupán akkor konkretizálódhattak, ha azok nem képeztek ellentétet a korabeli szocialista mentalitású gazdaság irányzataival szemben. A védelmi státusz létrejötte után azonban ezen területek természetvédelmi szempontú kezelést nemigen kaptak, az arra vonatkozó törvények betartását általában senki sem ellenőrizte. A minisztérium által a megyei Környezetvédelmi Hivataloktól bizonyos időközönként megkövetelt állapotfelmérést nagyrészt szakember- és anyagi eszközök híján, vagy csupán az érdektelenségnek és dilettantizmusnak betudhatóan sokszor el sem végezték, hanem a védetté nyilvánításkor elkészített dokumentáció adatait másolták át. Így jutottunk el a jelenlegi áldatlan állapothoz, amikor is sok, több ideje „védelmet” élvező területnek még a pontos helymeghatározása sem lehetséges, vagy olyan negatív változások mentek végbe, hogy az teljesen elvesztette a védelem tárgyát képező értékeit.

Ennek a helyzetnek a megoldásáért az utóbbi időben tett lépések közé tartoznak a természeti értékek védelme céljából meghozott törvények, valamint a Nemzeti Biodiverzitás-monitorozó Rendszer létrehozása, amely a természeti értékek feltérképezése, illetve az adatok rendszerezése céljából jött létre. Mindezeknek a változásoknak egyelőre gyengén érezhető hatásuk van, kívánatos és elen-

gedhetetlen a továbblépéshez a civilszervezeteknek a természetvédelmi teendőkben való hangsúlyozottabb részvétele, az állami hivatalok szakembergárdájának felduzzasztása, az állami költségvetésből természetvédelmi célokra elkülönített összegek megnövelése, a társadalom természeti problémákkal szembeni érzékenységének stimulálása.

A romániai természetvédelmi területek kategóriákba való besorolásuk szerint

A természetvédelmi területek legfontosabb kategóriájába tartoznak a nemzeti parkok, natúrparkok és bioszféra rezervátumok, szám szerint jelenleg összesen 18, amelyek azonban ezidáig csak részben valósultak meg gyakorlati szempontból. Vannak olyanok, amelyekben már több éve megkezdődtek a kutatási és állapot-felmérési munkák, ezeket is nagyrészt a hiányos állami támogatás miatt kevés számú itt dolgozó szakember önkéntesekkel való kiegészítésével próbálják elvégezni. A többi terület esetében azonban még a kezdeteknél tartanak, jó esetben kijelölték az adminisztratív tennivalókért felelősöket.

Jellemző az ezen területek jelenlegi helyzetére az a tény, hogy a törvényhozó szervek asztalára került a Duna-delta Bioszféra Rezervátum vadászterületekre való felosztásának kérdése, figyelmen kívül hagyva a világörökséggé nyilvánított terület természetvédelmi szempontú kívánalmait, vagy hogy a Nyugati Szigethegység NP megállapított területén sok ezer hektárra kiterjedő fenyves kitermelésére adtak engedélyt.

A további, országos jelentőségű természetvédelmi területek (jelenleg több mint 700) állapota és természetvédelmi kezelésének mértéke nagyon különböző, a még államilag „irányítottak” általában semmilyen gyakorlati védelemben nem részesülnek, jobb a helyzet azokkal, amelyeket civil szervezetek, polgármesteri hivatalok, tudományos intézetek vettek kezelésbe.

Általános szinten is érezhető az a tendencia, miszerint az állam szabadulni akar a számára anyagi és morális terhet jelentő védett területektől, a Környezetvédelmi Hivatalok általában támogatják a különböző szervezeteknek a területkezelői megbízás igénylését. Nehézkesebb ügyintézészt követel új területeknek a védetté nyilvánítása, hiszen ezek további felelősséget jelentenek az amúgy sem a helyzet magaslatán álló állami hivataloknak, ugyanakkor tudományos szempontból kellően alátámasztott javaslatoknál is anyagi érdekek esetén közbeszólhat az üzleti élettel egybefonódott politika.

Külön kell szólnunk a romániai IBA (Important Birds Area) területekről. Szám szerint 44 kihirdetett Fontos Madárélőhely van, amelyeknek az országos szintű természetvédelmi területek közé való besorolása érdekében a Román Ornitológiai Szövetség tett – tesz - lépéseket, az idén kerül sorra a területekre vonatkozó védelmi javaslatoknak a Környezetvédelmi Minisztérium felé történő hivatalos előterjesztése.

A fontossági sorrendet zárják a helyi jelentőségű természetvédelmi területek, amelyek általában besorolásuknak megfelelően bizonyos települések illetve régiók sajátos értékeinek megőrzésére hivatottak, sok esetben megkönnyíthetik az arra érdemes területek védetté nyilvánítási folyamatát, ezek esetében a megyei előjáróságok lévén azok, amelyek a döntéshozói testület szerepét betöltik, ilyenkor nincs szükség a kormány jóváhagyására.

A síksági természetvédelmi területek helyzete Romániában

Romániában a síksági vizes és füves élőhelyek nagy általánosságban véve mellőzve vannak a domb- és hegyvidékiekkel szemben, ez pontosan látszik a nemzeti, natúrparkok illetve a bioszféra rezervátumok esetében, hiszen ezek megoszlása 15-3, a síksági területek hátrányára. Ebben szerepet játszik nyilvánvalóan a hegyvidéki élőhelyeknek a köznép számára is nyilvánvaló kincsei, látványossága, valamint kompakt-ságuk és viszonylagos zavartalanságuk, az ezzel szembenálló síksági élőhelyek értékeinek ritkasága és szétszóródottsága, nem utolsósorban pedig az a tény, hogy egy hegyvidéki nemzeti park működése sokkal kevesebb lemondással, áldozattal jár az ott élő lakosság részéről, mint egy síkvidéki esetében.

Síkvidéki védett területek a Körös-Maros régióban

Az országban található három síksági fő természetvédelmi terület közül egy a Körös-Maros régióban van, mégpedig a Maros-ártér Natúrpark (*Parcul Natural Lunca Mureşului*), amely főleg a Maros alsó folyását kísérő egybefüggő, mintegy 6 ezer hektár összterületű ártéri erdő leginkább természetközeli részeinek, illetve ezek értékeinek megóvása érdekében alakult, utolsóként az eddig létrejötték közül. A tájegységben fellelhető még néhány természetvédelmi terület, amelyek a jelen tanulmány tárgyát képező védelemre érdemes területek részei, ezek a Radványi-erdő vegyes gémtelepe (*Colonia de Păsări de la Pădurea Rădvanii*), a Tenkéhez közeli nárciszmező (*Poiana cu narcise de la Goronişte*), a Székudvari szikes puszta (*Rezervația de soluri sărăturate Socodor*), a Rovinai-tó és nárciszmező (*Balta Rovina, Poiana cu narcise Rovina*), a Szik-erdő (*Pădurea Sîc*).

A ROMÁNIAI KÖRÖS-MAROS KÖZE, MINT TÁJEGYSÉG SAJÁTOS KÖZIGAZGATÁSI VISZONYAI

Romániában a regionalizmus messze nem fejlődött ki úgy, mint történt ez akár Magyarországon, akár Európa más országaiban. Általában itt még mindig a központosított hatalom elve működik, önálló, részleges döntési lehetőségekkel, gazdasági, közigazgatási vagy egyéb autonómiával rendelkező régiók nem léteznek. Voltak eddig is és jelen pillanatban is vannak erre vonatkozó kezdeményezések, úgy gazdasági, mint kulturális és etnikai szinten is, azonban az ország vezetése nemhogy bátorítaná, segítené ezeket a kezdeményezéseket, de az erre vonatkozó törvények hiányosságait kihasználva alkotmányjogi és egyéb jogi alapokon nyugvó akadályokat gördítenek az ebbe az irányba tartó törekvések elé.

A napjainkban működő, legnagyobb közigazgatási formák a megyék és települések, amelyeket megyei tanácsok, illetve önkormányzatok irányítanak, bár ezeknek a vezetőtestületeknek a kezét igen megkötik a kormány által kijelölt biztosok, illetve a bevételek-kiadások nagymértékű központosítása.

Az Európai Unióhoz való csatlakozás közeledése és ennek előfeltételeként a jogharmonizáció minden bizonnyal néhány év alatt előmozdítja majd a regionalizmus ügyét is Romániában.

Románia környezet- és természetvédelmi szempontjait szintén központi irányítás alatt álló megyei szintű intézmények igyekeznek betartani, ezek a Környezetvédelmi Hivatalok (*Inspectoratul de Protecția Mediului*). Külön a természetvédelmi teendők ellátására hozták létre ezeken a hivatalokon belül a Természetvédelem és Védett Területek Irodáit (*Compartimentul protecția naturii și arii protejate*), amelyeknek munkáját egy minisztériumi központi iroda koordinálja.

VÉDELEMRE ÉRDEMES TERÜLETEK BEMUTATÁSA

Nagyszalonta és környéke

A terület általános jellemzői

A nagyjából összefüggő terület közvetlenül a magyar-román határ mellett, Bihar megye délkeleti részén, Nagyváradtól (*Oradea*) 30 km-re délre helyezkedik el. Domborzati szempontból két kistáj, mégpedig a Szalontai-sík és a Kis-Sárrét találkozásánál fekszik. Tipikus alacsony alföld, tengerszint feletti magassága kb. 100 m. Az érdeklődésre számot tartó területeket nyugatról-északnyugatról a határ, délről a Nagyszalontától (Salonta) a méhkeréki határátkelőig húzódó autót, keletről pedig a Körös-csatorna határolja.

A térség legnagyobb települése a Nagyváradtól 40 km-re lévő Nagyszalonta, míg a természeti értékekben gazdag területek olyan települések köré csoportosulnak, mint Cséffa (*Cefa*), Atyás (*Ateaș*) és Marciháza (*Mărțihaz*).

Tulajdonképpen igazán jelentős természetes folyóvize nincs, a Sebes-Körös (*Crișul Repede*) északról, míg a Fekete-Körös (*Crișul Negru*) délről kerüli meg, egyetlen említésre méltó a Kölesér (*Culișer*), amelyiken hajdan árut is szállítottak, napjainkra azonban elposványosodott, csatornává satnyult. Mesterséges vízellátó azonban van, mégpedig a Körös-csatorna (*Canalul Colector*), amelyiknek északról dél felé való folyását a két folyó közti szintkülönbség teszi lehetővé. A csatorna a XX. század elején épült, mint ahogyan az egyéb csatornahálózat is, ez utóbbit azonban még napjainkban is bővítik. A területen lévő halastavakat is a Körös-csatornából táplálják. Ezeknek a tavaknak a helyén valamikor mocsarak voltak, amelyek részben a Kis-Sárrét vizéből, részben pedig a magas síkságról leszivárgó vizekből táplálkoztak. 1905-ben épültek meg az első halastavak, később ezeket bővítették ki. Az említett vízügyi beavatkozásainak betudhatóan azonban szinte teljes mértékben eltűntek a mocsarak és lápok, amelyek valamikor a vidék fő jellegét meghatározták. A halastavak nem számítanak az egyetlen állóvizeknek, Nagyszalonta közvetlen határában található két kisebb, természetes tó, amelyek ebből a szempontból egyedülállóak a régióban.

A szántóföldek mellett jellemzőek a területre a kiterjedt legelők is, amelyek többsége a halastavak körül és az országhatár mentén fekszik, míg az erdőket, néhány jelentéktelen ültetett facsoporton kívül egyedül a Cséffai-halastavak tözsomszédságában fekvő Radványi-erdő (*Pădurea Rădvani*) képviseli.

A terület természeti értékei

A területen két, kiterjedés és fontosság szempontjából kiemelkedő halastó is van, a Cséffai, illetve a Radványi. Ezek a tulajdonképpen gazdasági célokból épült létesítmények hihetetlenül fontos másodlagos élőhelyek, hiszen a lápok és mocsarak lecsapolásával ezek azok, amelyek a hajdan volt vizes élőhelyekhez legjobban hasonló életkörülményeket teremtettek az itt közösségeket alkotó élőlények számára. Ezek a tavak a köztük lévő kis távolságnak köszönhetően egy rendszert alkotnak nemcsak egymással, hanem a határ túloldalán, az innen 3-4 km-re elterülő Biharugrai és Begécsi halastavakkal is.

A legfontosabb és egyben legnagyobb a Cséffai halastó (*Pescăria Cefa*). A 14 tavat felölelő, mintegy 760 ha nyílt vízfelülettel bíró tórendszer a Cséffát és Atyást összekötő út két oldalán fekszik. Északon szántók, keleten és nyugaton legelők, délen pedig a Radványi-erdő határolják. Vízrel a Cséffa határában a Körös-csatornából leágazó Korhány-csatornából (*Canalul Corhana*) töltik fel, mint ahogyan a két másik halastavat is. Ugyancsak a két másik tóhoz hasonlóan a Cséffai is magánkézben van, sőt ezekkel együtt egyazon cég tulajdonában. Az antropizációnak az itt lévő élővilágra gyakorolt negatív hatását jelenleg az intenzív haltenyésztés, az ezzel járó beavatkozások, valamint a vízivadra való vadásztatás jelentik. Ez utóbbinak az intenzitása a közelmúltban valamennyire csökkent, a tulajdonos csak a módosabb, általában külföldi vadászokat engedi be.

A második helyen említhetjük a hozzávetőlegesen 150 ha körüli kiterjedésű Radványi halastavakat (*Pescăria Rădvani*), amely a Radványi-erdő és Madarász (*Mădăras*) között fekszik, 4-5 km-rel délre a Cséffai tavaktól. A tavak egy részét jelenleg a nagyszalontai vadásztársaság bérlő sporthorgászatra, a többi szántónak használják, de minden valószínűség szerint pár év múlva - a töltések helyrehozása után - itt is újraindítják az üzemi halgazdálkodást. A vízzel borított tavakon végzett beavatkozások itt egyelőre nem olyan drasztikusak, mint Cséffán, a vadásztatás mértéke nem felmért. Ugyanakkor csökkenti a hely jelenlegi értékét a csupán részleges feltöltés.

A harmadik, 120 ha körüli Oláhhomorogi halastó (*Pescăria Homorog*) igen kevés értéket képez, itt is halgazdálkodás folyik. Talán még említésre méltó a Radványi-erdő és halastó közt található pár hektáros rendszer, amelyik amellet, hogy a legkisebb, egyben a leginkább elhanyagolt. Valamikor a Nagyváradai Vadásztársaság tulajdonát képezte, az itt tenyésztett halállomány visszatelepítési tevékenységekre szolgált. A kárpótlást követően ez a fajta gazdálkodás megszűnt, a tavakat felhagyták, jelenleg csupán a tönkrement töltéseken beszivárgó víz az, ami itt-ott tocsogókat képez.

A csatornahálózat jelentős értéket képvisel úgy florisztikailag, mind faunisztikailag, de az időnként végzett kotrások igen károsak az itt megfelelő körülményeket találó élőlények szempontjából. Néhol, elsősorban a lehalászások idején a csatornák mentén kiöntések képződnek, amelyek fontos táplálkozóhelyeket jelentenek a vízimadarak számára.

A két természetes tóra a Nagyszalonta közelségéből adódó antropikus hatások veszélyesek, már csak képződési módjából adódó relikturni volta miatt védelmet, nagyobb figyelmet érdemelne.

A jelenlegi vegetáció alapján valószínűsíthetjük, hogy a területen valamikor több és nagyobb kiterjedésű erdők lehettek, ezeknek hírmondójaként maradt fenn a Radványi-erdő (210 ha), amely lévén az egyetlen a környéken, utolsó menedéke az erdei életfeltételekhez alkalmazkodott flóra- és fauna-elemeknek.

Ugyancsak találhatunk még az erdőssztyeppre jellemző füves élőhelyeket, bár részint felszántották őket, részint a már említett megváltozott hidrológiai körülmények hatására átalakultak.

Növényvilág

A mocsarak lecsapolásával felszabadult területet nagyrészt felszántották vagy halastavakká szabták át, illetve a beavatkozások folytán megjelentek és teret nyertek a másodlagos szikesek. Ezeket főként legelőként hasznosítják, így hát viszonylag kevés érintetlen vagy kevésbé bolygatott természetes élőhely van, a még meglévő növényzeti ritkaságok és értékek többnyire az ember alakította körülményekhez igazodtak.

A halastavak vegetációjában nagyrészt jelen vannak az alföldi mocsarakra jellemző növénytársulások azzal a fő különbséggel, hogy a természetes képződményekhez képest megváltozott a vízi vegetációtípusok egymáshoz viszonyított kiterjedése. Ez a jelenség a tómedység egyenletességének, valamint a parti zóna meredekségének, és ebből adódóan keskenységének folyománya.

A hínárnövényzetet mind úszó-lebegő, mind gyökerező társulások képviselik. Az előbbiektől meg kell említeni a békalencsehínárt (*Lemnetum minoris*), a csatornában fellelhető vízidarahínárt (*Wolffietum arrhizae*), valamint a vízipáfrány-társulást (*Salvinio-Spirodeletum*), ez utóbbiban az állományalkotó mára már megritkult rucaöröm (*Salvinia natans*) mellett itt-ott még fellelhető a lápi rence (*Utricularia bremii*). A gyökerező hínárosok közül ki kell említeni a tündérrózsahínárt (*Nymphaeion*), amelyik a csatornában van jelen, de sajnos szinte eltűnt a névadó fehér tündérrózsa (*Nymphaea alba*). A Cséffai halastóra jellemző a tündérfátyolhínár (*Nymphoidetum peltatae*) és a sulymos (*Trapaetum natantis*), amelyek néha nagy vízfelületet borítanak be. Ez utóbbi jelenség ellen a halgazdák néha tókaszállással védekeznek, a növényzettel együtt megszüntetve néhány, jellemzően ezekhez a társulásokhoz kötődő madárfaj fészkelési lehetőségét. Érdekes jelenség az erdőpusztára jellemző fekete kökörcsinnek (*Pulsatilla pratensis* ssp. *nigricans*) a kevésbé járt gátakon való feltűnése.

A halastavakra talán legjellegzetesebb mocsári növénytársulás a nádas (*Scirpo-Phragmitetum*), amelynek szélessége a töltések menti parti sávától függően 1-2 métertől akár több tíz méterig terjedhet. A nádon (*Phragmites australis*) kívül helyenként állományalkotó a keskeny- és széleslevelű gyékény (*Typha angustifolia*, *T. latifolia*). Kísérőnövényként megjelenik több harmatkása faj (*Glyceria* sp.), a vízi kányafű (*Rorippa amphibia*), sokhelyütt értékes és szép mocsári növények színesítik a nádas, mint a nyílű (*Sagittaria sagittifolia*), a vízi hídör (*Alisma plantago-aquatica*) vagy az igen gyakori virágkáká (*Butomus umbellatus*). A nádasokat - főleg Cséffán - néha aratják, azonban inkább a terjeszkedését mérsékelendő, mintsem gazdasági megfontolásból. Ezenkívül gyakorta gyűjtik fel őket, sajnos sokszor tavasszal, ezáltal csökken a madarak és egyéb állatok számára rendelkezésre álló, fészek-és búvóhelyet jelentő sűrű nádas, hiszen amellet, hogy a tavalyi nád megsemmisül, az újonnan növő sem képes azt idejekorán pótolni.

A nedves valamint száraz, nem szikes jellegű rétek egyaránt igen megfogyatkoztak a kistájban, csupán foltokban találkozhatunk velük, mint például a Radványi-erdő szélén vagy a főleg csatornakiöntések mellett kialakult, őszi kikericcsel (*Colchicum autumnale*) és réti peremizsrel (*Inula britannica*) tarkított fehér tippanos mocsárréteken (*Agrostetum albae*). Annál elterjedtebbek viszont a sziki gyepek, azok közül is a szikespusztarétek (*Achilleo-Festucetum pseudovinae*), amely helyenként olyan fajoknak ad helyet, mint

az agárkosbor (*Orchis morio*). Ugyanakkor megjelenik a mézpázsitos szikfok (*Puccinellietum limosae hungaricum*), a szikpadkagyep (*Artemisio-Festucetum pseudovinae*) a névadó sziki ürömmel (*Artemisia maritima* ssp. *monogyna*) és a bennszülött erdélyi útifüvel (*Plantago schwarzenbergiana*), az ecsetpázsitos sziki rét (*Agrostio-Alopecuretum pratensis*), amelyben igen gyakori a magyar kányafű (*Rorippa sylvestris* ssp. *kernerii*), de jelen van a vaksziknövényzet (*Camphorosmetum annuae*) is a névadó bárányparéjjal. Más sziki társulásokban felbukkannak olyan fajok is, mint a bennszülött, ritka és védett kiskisgyűrt aszat (*Cirsium brachycephalum*), vagy a viszonylag gyakori sziki őszirózsa (*Aster tripolium* ssp. *pannonica*). Helyenként nagyobb tömegben akadhatunk a szikeseést jelző fátyolos nőszirmra (*Iris spuria*) is.

Az intenzív talajművelésből fakadóan a gyomtársulások is igen jelentős területeket foglalnak el, de helyenként olyan értékes fajoknak adnak otthont, mint a csatarnaszéleken megtalálható ritka borzas kakukktorma (*Cardamine parviflora*).

Végül szólnunk kell a Radványi-erdőről, amelyik jellegzetes, részlegesen elszikeseedett keményfás ligeterdő, sziki tölgyes (*Galatello-Quercetum roboris*) foltokkal. Állományalkotó a kocsányos tölgy (*Quercus robur*), a magas és helyenként magyar kőris (*Fraxinus excelsior*, *F. pannonica*) valamint a mezei szil (*Ulmus minor*), ugyanakkor gyakori az erdősztyeppre jellemző tatárjuhar (*Acer tataricum*), ezenkívül elsősorban az erdészeti beavatkozásoknak betudhatóan van jelen a csertölgy (*Quercus cerris*) is. A fejlett cserjeszintben többek között megtaláljuk mindkét somfajt (*Cornus mas*, *C. sanguinea*), illetve a liánok közül a ligeti szőlőt (*Vitis sylvestris*). Az erdő aljnövényzetében olyan növényekre akadhatunk, mint például a hajszállevelelű nyúlárnyék (*Asparagus tenuifolius*) vagy a tavasszal tömegesen nyíló odvas keltike (*Corydalis cava*), jelen van az orvosi és széleslevelelű salamonpecsét (*Polygonatum officinale*, *P. latifolium*) egyaránt.

Állatvilág

Gerinctelenek

A gerinctelen faunának ebben a térségben, mint ahogyan az egész régióban való kutatása igen hézagos. A vízi élőhelyekhez kötött fajok közül megemlíthetjük a halastavakban még megjelenő folyami rákot (*Astacus astacus*), a tömeges tavi és a behurcolt amur kagylót (*Anodonta cygnea*, *A. woodiana*), az eleven-szülő csigát (*Vivipara* sp.), stb. Az erdőben szórványos a védett szarvasbogár (*Lucanus cervus*), a lepkék közül felbukkan például az atalantalepke (*Vanessa atalanta*) és a kis rókalepke (*Aglais urticae*).

Halak

A térség halfaunája természetes folyóvizek hiányában a halastavakra és a csatornarendszerekre korlátozódik. A halastavakon a tenyésztett pontyon (*Cyprinus carpio*), fehér busán (*Hypophthalmichthys molitrix*) és amuron (*Ctenopharyngodon idella*) kívül gyakori faj például a csuka (*Esox lucius*), a vörösszárnú keszeg (*Scardinius erythrophthalmus*) és a betelepült gyöngyös razbóra (*Pseudorasbora parva*). Igen meggyérült a compó (*Tinca tinca*) és kiváltképp a réti csík (*Misgurnus fossilis*), a Köröscsatornából pedig ritkaságként kikerült a jászkeszeg (*Leuciscus idus*), karika keszeg (*Blicca bjoerkna*) vagy a halványfoltú küllő (*Gobio albipinnatus*) néhány példánya.

Kétéltűek, hüllők

A kistájat, vizes területeinek köszönhetően gazdag kétéltűfauna jellemzi. Úgy a halastavak, mint a csatornák, kiöntések, nedves szikesek, erdei tocsogósok fontosak ezen állatcsoport táplálkozásának, szaporodásának szempontjából.

A farkos kétéltűek közül megtalálható a tarajos és pettyes göte (*Triturus cristatus*, *T. vulgaris*), velük leggyakrabban a vizesárkok, pocsolyák körül találkozhatunk. A farkatlan kétéltűek közül a halastavakra, nyíltvizes mocsaras területekre jellemző a tavi béka (*Rana ridibunda*) és a szintén hangos kórusban éneklő vöröshasú unka (*Bombina bombina*), már kevésbé a vízhez kötött viszont a Radványi-erdőben gyakori erdei béka (*Rana dalmatina*) valamint Románia egyetlen, a *Rana* nemzetségből való védett faja, a mocsári

béka (*R. arvalis*). Ugyancsak az erdőben gyakori a sokfelé hallható levelibéka (*Hyla arborea*), a zöld varangyot (*Bufo viridis*) pedig még a településeken is többször észlelhetjük. Találtak már a terület adottságaira nézve kevésbé jellemző, erre ritkábban előforduló fajokat is, ilyenek a barna varangy (*Bufo bufo*) és a barna ásóbéka (*Pelobates fuscus*).

A hüllőknek ebben a térségben legjellemzőbb faja talán a védett mocsári teknős (*Emys orbicularis*), amely még gyakorinak mondható a halastavakban és az ezeket körülvevő csatornahálózat elposványosodott részein, azonban sajnos a nem ritka nádégetések alkalmával sok elpusztul ebből, a régió egyetlen számon tartott teknősfajából, amely védettsége ellenére is megjelenik, mint árucikk a városok piacain és kisállat kereskedéseiben. Másik, itt megtalálható, vízhez kötött életmódú hüllő a vízisikló (*Natrix natrix*), a gyíkok közül pedig szinte mindenhol megtalálható a fürgé gyík (*Lacerta agilis*).

Madarak

A változatos élőhelyek gazdag madárvilágnak biztosítanak fészkelő, táplálkozó- és pihenőhelyeket.

A Cséffai halastavakat viszonylag nagy és egyenletes vízmélység, parti nádas jelenléte, helyenként összefüggő lebegő növényzet jellemzi, ritkák viszont a parti fák, bokrok valamint a nádszigetek. A Radványi halastórendszer jelenleg feltöltött részét erősen benőtte a nád és a gyékény, Oláhhomorogon viszont szinte teljesen hiányzik a növényzet.

A zárt nádasok költőmadara a bölömbika (*Botaurus stellaris*), a vörösgém (*Ardea purpurea*), a zavarásra érzékeny nyári lúd (*Anser anser*), amely a térségben egyedül itt költ, vagy a csupán Cséffán, telepeken fészkelő nagykócsag (*Egretta alba*). Az utóbbi három faj képviselői Cséffán szinte kivétel nélkül egy bizonyos tavon fészkelnek, lévén az egyetlen, amelyen nádszigetek vannak, biztosítva ezen fajok költésének viszonylagos zavartalanságát. Szintén a nádasokban fészkel több pár barna rétihéja (*Circus aeruginosus*), míg a vízben álló vegetáció rejtekében a kendermagos réce (*Anas strepera*), vagy a globálisan veszélyeztetett cigányréce (*Aythya nyroca*) kotlik. A vörösnnyakú vöcsök (*Podiceps griseigena*) és a néhány évben akár több mint száz költő párnyi búbos vöcsök (*Podiceps cristatus*) a lebegő hínarasokat részesíti előnyben, a csatornákat kísérő fűzfákra pedig a függőcinege (*Remiz pendulinus*) építi előszeretettel művészi fészket. Az énekesmadár alkatúak közül igen gyakori a nádírigó, a foltos, énekes és cserregő nádiposzáta (*Acrocephalus arundinaceus*, *A. schoenobenus*, *A. palustris*, *A. scirpaceus*), de szórványosan jelenik csak meg a fülemülesítke (*A. melanopogon*). Ezekon kívül meg kell említenünk a térség egyik ritka fészkelőjét, a kékbegyét (*Luscinia svecica*), amely rendszeresen Cséffa egy bizonyos tavának nádszegélyében keres magának alkalmas helyet. Kedvező vízállású tavakon bizonyos években költéssel kísérletezik a kormos és a fattyú szerkő (*Chlidonias niger*, *C. hybrida*), a küszvágó csér (*Sterna hirundo*), vagy ritkábban a nagypóling (*Numenius arquata*), azonban ezek a próbálkozások legtöbbször megghiúsulnak a költési periódusban véghezvitt, a természetvédelmi szempontokat teljesen figyelmen kívül hagyó tőfeltöltések miatt.

A Radványi-erdőben található a Nagyalföld egész romániai részének legnagyobb vegyes gémtelepe. Az itt költő párok nagyjá szürke gém (*Ardea cinerea*) valamint bakcsó (*Nycticorax nycticorax*), jóval kevesebb a fészkelő kis kócsagok (*Egretta garzetta*) száma. A madarak kijárnak táplálékért úgy a tavakra és a környező csatornákra, rétekre, mint a határ túloldalán lévő vizes területekre. A telep fölött is látható néha a közelben költő barna kánya (*Milvus migrans*), amelyik amúgy szinte teljesen eltűnt a régióból, de költési kísérleteket tartunk számon a félénk fekete gólya (*Ciconia nigra*) részéről is. Jelen van még erdei fészkelőként a zöld küllő (*Picus viridis*), az erdei fülesbagoly (*Asio otus*), valamint a varjúfélék közül a holló (*Corvus corax*).

A nedves rétek, mocsarak fészkelői között találjuk a bíbicet (*Vanellus vanellus*), a sárga és kucsmás billegetőt (*Motacilla f. flava*, *M. flava feldegg*) és helyenként a piros lábú cankót (*Tringa totanus*).

A tavaszi és őszi vonulás alkalmával hatalmas madártömegeket figyelhetünk meg. Ezres csapatokat láthatunk récékből, napközben a szántókra, legelőkre kijáró nagy lilikből (*Anser albifrons*), dankasirályból (*Larus ridibundus*), de ugyancsak dömpingfaj a lecsapolt tavakon táplálkozó partimadarak közül való nagy goda (*Limosa limosa*) és pajzsoscankó (*Philomachus pugnax*). Már kevesebb számban, de rendszeresen van jelen a gulipán (*Recurvirostra avosetta*), az ujjaslile (*Pluvialis squatarola*), vagy éppen a

kanalasgém (*Platalea leucorodia*), amely faj nyáron is képviselve van a biharugrai költőállomány egyedei által. Ritkaságként észleltünk már olyan fokozottan veszélyeztetett fajokat is, mint a vörösnakú lúd (*Branta ruficollis*), a kis lilik (*Anser erythropus*), vagy a parlagi és fekete sas (*Aquila heliaca*, *A. clanga*).

A legelőkön találnak maguknak élelmet a vonuló pólingok (*Numenius sp.*), rétihéják (*Circus sp.*), és bár ritkábban, de találkozhatunk pusztai ölyvvel (*Buteo rufinus*), partimadarakra vadászó kerecsensólyommal (*Falco cherrug*), vagy a Bihari-síkról átlátogató tűzokkal (*Otis tarda*) is, amely főként a Nagyszalontától a határ felé eső területeken bukkan fel.

A téli hónapok még be nem fagyott vizein megjelennek északi vendégeink. Ezek között vannak például az ilyenkor gyakori bukók (*Mergus sp.*), a fütyülő réce (*Anas penelope*), a kerceréce (*Bucephala clangula*), és az ezeknél jóval ritkább a hegyi és a jeges réce (*Aythya marila*, *Clangula hyemalis*). Az említett, még be nem fagyott lékeken összetorlódtott madárcsapatokra vág gyakran rá a szomszédos, biharugrai halastavakon télidőben végzett etetéseknek is köszönhetően ilyenkor rendszeres rétisas (*Haliaetus albicilla*). A szabad vizű csatornák körül találhatjuk a jégmadarat (*Alcedo atthis*), míg a nádrengeteget az amúgy fészkelőként is számon tartott barkóscinege (*Panurus biarmicus*) csapatai járják. A fás, bokros térségeken is jelennek meg szokatlanabb jövevények, mint például fenyőpintyek (*Fringilla montifringilla*) vagy sárgacsőrű kenderikék (*Carduelis flavirostris*).

Emlősök

Az adottságoknak megfelelően jelen vannak úgy a vízi, mint az erdei vagy a nyílt területeket előnyben részesítő emlősök is. A halastavak környékén megtaláljuk a vízipockot (*Arvicola terrestris*), amelyik gyakori zsákmánya a szürkegémnek. Vadászat tárgyát képezi a behurcolt pézsmapocok (*Ondatra zibethicus*), amelynek a kihajtása céljából sajnos a vadászok gyakran felgyűjtják a nádat. A leeresztett tavak iszappadkáin még viszonylag gyakran láthatjuk a védett vidra (*Lutra lutra*) jellegzetes lábnyomait, vagy a gátakon járva belebotolhatunk az erre a ragadozóemlősre ugyancsak jellemző félig elfogyasztott halakba. A halastavak gazdái gyakran üzik ezt, az amúgy törvényes védettséget „élvező” fajt, túlbecsülve az általuk a halállományban okozott károkat.

A bokorsávokkal tarkított legelőkön gyakori a mezei nyúl (*Lepus europaeus*) és az őz (*Capreolus capreolus*), találkozhatunk rókával (*Vulpes vulpes*) is, ugyanakkor a többnyire agyagos, szikes, magas talajvízszintű talajban viszonylag kevés rágcső és magának járatot.

A területen megtaláltak több denevérfajt, mint például a védett hosszúszárnnyú és tavi denevért (*Miniopterus schreibersi*, *Myotis dasycneme*), vagy első bizonyított romániai előfordulásként a durvavitorlájú és a fehérszélű denevéreket (*Pipistrellus nathusii*, *P. kuhlii*), de ebben a térségben van a nagy patkósorrú denevértnek (*Rhinolopus ferrumequinum*) egyik erős állománya is. A Radványi-erdőben és az ezt körülvevő nyílt területeken helyenként megfigyelhetünk a közeli dombokról lehúzóódott gímszarvasokat (*Cervus elaphus*).

A menyétféléket képviseli a menyét (*Mustela nivalis*), ezen kívül ritkán összeakadhatunk a nagyobb hermelinnel (*Mustela erminea*), míg a nyestet (*Martes foina*) inkább a települések közelében leshetjük meg.

A vidra mellett a térség másik értékes nagyragadozója a vadmacska (*Felis silvestris*), amelynek nyomait szintén felfedezhetjük a gátak és nedves erdei utak talajában, nem is túlságosan ritkán: a Radványi-erdő több párnak is életfeltételeket biztosít.

Vízitökös hínár a Cséffai-halastavaknál

Leeresztett tó Cséffán

Kócsagok egy félig leeresztett tavon, Cséffán

Cséffai-halastavak, háttérben a Radványi-erdő

Nagy Attila

Tavaszi madárvonulás Cséffán

Őszi madárvonulás Cséffán

Tündérfátyollal borított tó Cséffán

Nádsziget a Cséffai-halastavakon

Mocsár Cséffa falu mellett

Mocsár az országhatár közelében

Mocsár, háttérben a Radványi-erdő

A Radványi-erdő tavasszal

Nagy Attila

Gémtelep a Radványi-erdőben

Ecsetpázsitos rét, a háttérben a Biharugrai-halastavak

Tenke és környéke

A terület általános jellemzői

Ennek a térségnek természeti értékekben gazdag része Bihar megye déli határánál, részben a Fekete-Körös (*Crișul Negru*) völgyében, részben a Nyárszegi-magassík (*Câmpia înaltă a Miersigului*) déli részén fekszik. Nyugatról a magassík széle, délről a Fekete-Körös és völgye, keletről a Tasnádi-dombság (*Dealurile Tășnadului*) határolja, északon pedig nagyjából a Biharhosszúaszó (*Husasău de Tinca*) - Nyárszeg (*Miersig*) autópályája terjed.

A térség központja és egyben legfontosabb települése a gyógyvízüdülőjéről híres Tenke (*Tinca*), míg a kisebb helységek közül megemlíthetjük Feketetót (*Tăut*), Kávásdot (*Căuașd*) vagy Tenkegömbödet (*Gurbediu*).

A legfontosabb folyóvíz a Fekete-Körös, kisebb hozamú patakok a valaha ebből leágazó Kölesér, valamint a Gömbödet-patak, amely Feketetót felett ömlik a Körösbe. Délről több, a Béli-hegyljáról lefutó patak táplálja a folyót, amelynek ugyancsak a déli felén találhatunk régebben leválasztott, mára már növényzettel teljesen benőtt holtágakat. A nagyobb léptékű vízrendezési munkálatok előtt a Fekete-Körösnek sokkal több, ezen a tájékon jobbra észak felé irányuló leágazásai voltak, amelyek a Sebes-Körössel kötődtek össze, behálózván a két folyó között.

Az alacsony síksági térségekhez képest Tenke környéke lényegesen gazdagabb erdőkben, Nyárszeg, Biharhosszúaszó és Gömbödet körül egyaránt vannak, ezek közül a keletre fekvők egybefonódnak a Tasnádi-dombság kiterjedt erdőségeivel. Bár a környéken jelen van az intenzív mezőgazdálkodás, jelen pillanatban mégis beszélhetünk még kiterjedt legelőről is, amelyek többsége a Fekete-Köröstől északra és a Tenke-Hosszúaszó autópályától nyugatra terül el.

A terület természeti értékei

A terület legnagyobb értékét maga a Fekete-Körös és annak völgye képviseli, és bár még az utóbbi években is végeztek kanyarátvágásokat, valamint kikövezték helyenként a leomlatozó magas partfalakat, a Gyantától (*Ginta*) Feketetótig húzódó, többé-kevésbé szabályozatlan, nem gátak közé szorított része a Körösöknek Románia területén fekvő alföldi szakaszainak legtermészetesebbike, itt-ott idézve még a hajdani állapotokat. Az ezt a folyószakaszt jellemző kanyarokban még tanulmányozhatjuk a folyó mederalakító munkáját, a külső íveken magas partfalak, a belsőön kavics- és homokzátonyok, feljebb az áradások alkalmával rendszeresen elöntött ártéri kaszálók szegélyezik a Fekete-Köröst. Különösen igaz ez a Gömbödet-erdőt (*Pădurea Lunca*) kísérő folyószakaszra, ahol megtalálhatjuk szinte az összes, árterekre jellemző növényi szukcessziókat.

Az említett, Gömbödet-erdő kifejezetten ártéri jellegű, ám a magas síksági viszonyoknak megfelelően a kistérségi inkább jellemző cserések képviselik a fás vegetációt, közöttük szántóföldekkel, de leginkább a már említett igen nagy kiterjedésű legelőkkel, amelyek helyenként a tájképi és egyéb értékeket is hordozó fás legelőbe mennek át.

Növényvilág

A területnek, mint említettük fő értéke a Fekete-Körös. Bár az idők folyamán sokat változott és szűkült mind tájképi viszonylatban, mind a növényvilág sokféleségét és természetességét tekintve, még megtalálhatjuk a legfőbb jellemző társulásokat.

A lebegő hínárban megjelenik a tócsagázhínár (*Najadi-Ceratophylletum*), amelyben leggyakoribb az érdes tócsagáz (*Ceratophyllum demersum*) és a nagy tüskéshínár (*Najas marina*). Rögzült hínáros társulásokban állományalkotó a füzéres süllőhínár (*Myriophyllum spicatum*), a fodros és imbolgó békaszőlő (*Potamogeton crispus*, *P. nodosus*).

A többnyire szűk gátak közé szorított Körösökre nem jellemző, de itt meglévő ártéri kiöntések vegetációjában a folyót kísérő, nagyobb kiterjedésű sásosok vannak, közülük is kiemelkedő előfordulását tekintve a magassásos (*Caricetum acutiformis-ripariae*) a névadó posvány- és parti sással, valamint olyan növényekkel színesítve, mint a mocsári nőszirom (*Iris pseudacorus*) vagy a réti füzény (*Lythrum salicaria*). Közvetlenül a parton, vagy épp a zátonyokon húzódnak a folyóparti füzligetek (*Salicetum albae-fragilis*), amelyben a fehér és törékeny füzen kívül gyakori az errefelé még sok, százados példány által képviselt fekete nyár (*Populus nigra*), a kicsit magasabb szinten jellemző fehér és szürke nyár (*Populus alba*, *P. canescens*). Közvetlenül a vízfolyás mentén gyökerezik a mézgas éger (*Alnus glutinosa*), amely állományalkotó a helyenként - például Belfényéren (*Belfir*) -, kisebb patakok közvetlen közelében kialakult égerlápokban. A puhafaligetek szélein ártéri fátársulásokat találunk fás és lágyszárú liánokkal egyaránt, mint például a komló (*Humulus lupulus*) és a mindenfelé elterjedt sövényszulák (*Calystegia sepium*). A füzesek, feljebb haladva a parti zónákban néha átadják helyüket egy másik fás vegetációnak, mégpedig a keményfás ligeterdőknek, ilyen a Görbedi-erdő (305 ha) és a Görbed-patak mentén fekvő erdőnek (*Trupul Ceret*) a vízfolyáshoz közelebb eső része. A kocsányos tölgy (*Quercus robur*) és a magas kőris (*Fraxinus excelsior*) uralják ezeket az erdőket, a szilfavésznek és az erdészeti irányelveknek betudhatóan már ritkák a szilfafélék (*Ulmus sp*); másik negatív tényező, ugyanakkor erdőgazdálkodási szempontból is érthetetlen, hogy akácot (*Robinia pseudacacia*) ültettek éppen a vízpartra, bár kiterjedését tekintve nem jelentős. Néhány évtizeddel ezelőtt még nemesnyáras is létezett itt, ami egy gémtelepnek adott helyet, az ültetvény tarvágása után a telep is megszűnt. A cserjeszintet képviseli a veresgyűrű som (*Cornus sanguinea*), gyakori a mezei és tatárjuhar (*Acer campestre*, *A. tataricum*), az egybibés galagonya (*Crataegus monogyna*) és a fekete bodza (*Sambucus nigra*), a kúszónövények közül pedig az erdei iszalag (*Clematis vitalba*) van jelen. A lágyszárú növényzet jellemző fajai közé tartozik a fehér tippán (*Agrostis stolonifera*), az erdei szálkaperje (*Brachypodium silvaticum*), szőnyeget alkot a medvehagyma (*Allium ursinum*), ritkábban pedig találhatunk például pénzlevelű lizinkát (*Lysimachia nummularia*) és piros madársisakot (*Cephalanthera rubra*) is.

A magas síkság erdőit mégis inkább a csertölgyes (*Quercus cerris crisicum*) határozza meg. Állományalkotó fafajai a csertölgyön kívül a kocsányos tölgy (*Quercus robur*), a gyertyán (*Carpinus betulus*) és a mezei szil (*Ulmus minor*), második lombkoronaszintben a mezei és tatárjuhar (*Acer campestre*, *A. tataricum*), míg a cserjeszintet képviseli a kökény (*Prunus spinosa*) vagy az egybibés galagonya (*Crataegus monogyna*). A gyepszőnyeget tekintve itt szintén meghatározó a fehér tippán, de tömeges a ligeti perje (*Poa nemoralis*) is. Feltétlenül meg kell említenünk a fehér nárcisznak (*Narcissus poeticus*) a Kávásdi-erdő egyik zárt tisztásán való tömeges jelenlétét, annál is inkább, mert az országban ez a populáció él a legkisebb tengerszint feletti magasságban. Korábban az erdő körüli gyepeken is nyílt, de a beszán-tások miatt, illetve annak hatására, hogy a védettség ellenére a környékeliek korlátlanul szedték, ide húzódtott vissza. Az előbb említett fajok kívül az erdők aljnövényzete más értékeket is rejt, ilyen a magyar zergevirág (*Doronicum hungaricum*), az orchideák közül pedig a kétlevelű sarkvirág (*Platanthera bifolia*), a madárfészek (*Neottia nidus-avis*) és a széleslevelű nőszőfű (*Epipactis latifolia*).

Az erdőket sokhelyütt legelők övezik, a társulásokat meghatározó fajok közül említésre méltó az angolperje (*Lolium perenne*), a vékony és barázdált csenkesz (*Festuca vallesiaca*, *F. sulcata*), stb.

Állatvilág

Gerinctelenek

A Fekete-Körös gerinctelen faunájában jelen van a jó vízminőséget jelző tiszavirág (*Palingenia longicauda*), a folyami rák (*Astacus astacus*) vagy a tompa folyamkagyló (*Unio crassus*). A folyó kevésbé szabályozott voltának köszönhetően nagyon elterjedtek a táplálékláncban fontos szerepet betöltő árvaszúnyogok (*Chironomidae*). A lepkefajok között megtaláljuk a fecskefarkú lepkét (*Papilio machaon*) és a közönséges tűzlepkét (*Lycaena phlaeas*).

Halak

A térség halfaunisztikai értékei inkább a Fekete-Körösből kerülnek ki, alátámasztva a folyó e szakaszának még természetközeli mivoltát. A gyakori fajokon kívül, mint amilyen a küsz (*Alburnus alburnus*), a bodorka (*Rutilus rutilus*), a szilvaorrú keszeg (*Vimba vimba*), a sügér (*Perca fluviatilis*), a botos kölönte (*Cottus gobio*) vagy a domolykó (*Leuciscus cephalus*), találunk jó néhány, a régió egyéb vizeiből ritkábban előforduló halfajt. Mindenképpen meg kell említenünk a dévérkeszeget (*Abramis brama*), a homoki küllőt (*Gobio kessleri*), a Duna-medencében endemikus széles durbincset (*Gymnocephalus baloni*) és az errefele igen ritka magyar bucót (*Zingel zingel*).

Kétéltűek, hüllők

Az először bemutatott, Nagyszalonta környéki, állóvizekkel tarkított alacsony síksághoz képest, a vízrajzi szempontból csupán folyóvizeket és kisebb kiterjedésű pocsolyákat, elposványosodott holtágakat magában foglaló kistrégió ezen állatcsoportot képviselő fajokat illetően szegényebb, mégis értékes.

Itt is megtaláljuk a két gyakoribb gőtefajt, a tarajost és a pettyeset (*Triturus cristatus*, *T. vulgaris*), azonban erre felé már hiányzik a nagyobb vizeket kedvelő vöröshasú unka, helyét az ennek a fajnak a nagyobb tengerszint feletti magasságban élő megfelelője, a sárgahasú unka (*Bombina variegata*) veszi át, amelynek szerényebb igényeit az ezen a tájékon található kisebb vizesárkok, időszakos pocsolyák is kielégítik. Az alacsonyabb tájékokhoz képest gyakoribb a például Nyárszeg környékén előforduló barna varangy (*Bufo bufo*). Utóbbi nemzetségtársa, a zöld varangy (*Bufo viridis*) valamint a levelibéka (*Hyla arborea*) szintén jelen van erre felé, mint ahogyan a tavi béka (*Rana ridibunda*), és a változatos, erdőkkel tarkított élőhelyeket kedvelő, ennek köszönhetően nagyon gyakori erdei béka (*Rana dalmatina*) is.

A hüllőfaunát inkább csak gyíkfélék képviselik, mint a fürgé gyík (*Lacerta agilis*) és a Tenke mellett megtalált lábatlan gyík (*Anguis fragilis*).

Madarak

A terület madártani értékekkel bír mind a költőállományokat, mind a vonuló madárvilágot tekintve. A folyó menti részek kavicsátányain fészkel a kis lile (*Charadrius dubius*), a magas partfalakba ássa költőüregeit a telepesen költő parti fecske (*Riparia riparia*) és ritkábban a gyurgyalg (*Merops apiaster*), ugyanakkor gyakran találkozhatunk barázdabillegetővel (*Motacilla alba*). A folyóparti fűzligetek odvas fáiban fészkel a tőkés réce (*Anas platyrhynchos*), itt tartja revírjét a berki tücsökmadár (*Luscinia fluviatilis*) és a függőcinege (*Remiz pendulinus*) is.

A környező erdőkben fészkel több ragadozómadár faj is. A leggyakoribb egerészölyvön (*Buteo buteo*) és vörös vércsén (*Falco tinnunculus*) kívül költ még a héja (*Accipiter gentilis*), a kabasólyom (*Falco subbuteo*), és a legnagyobb értéként több pár békászó sas (*Aquila pomarina*) is, amelyek a környező legelőkön és szántóföldeken, néha jellegzetesen a földön ugrálva vadásznak. Évtől függően van jelen, mint költőfaj a Fekete-Körösre, a Görbedi-patakra vagy a kiöntések után maradt pocsolyákra kijáró, félénk és ritka fekete gólya (*Ciconia nigra*). Az erdő további, itt költő fajai közé tartozik az erdei fülesbagoly (*Asio otus*), a füleskuvik (*Otus scops*), az odúlakó kék galamb (*Columba oenas*) és búbosbanka (*Upupa epops*). A harkályfajok közül jelen vannak az erdőkben a nagy, közép és kis fakopáncs (*Dendrocopos major*, *D. medius*, *D. minor*) képviselői, de igen gyakori a hamvas küllő (*Picus canus*) is. Az énekesmadár alkatúak közül szerepeljen itt az erdei pacsirta (*Lullula arborea*) és erdei pityer (*Anthus trivialis*), a vörösbegy (*Erithacus rubecula*), a kerti rozsdafarkú (*Phoenicurus phoenicurus*), a kerti geze (*Hippolais icterina*). Ugyancsak ide tartozik az énekes és léprigó (*Turdus philomelos*, *T. viscivorus*) is, míg az öreg állományú, odvakban és cserjeszintben gazdag erdőrészekben gyakoriak a cinkefajok, mint a szén-, kék-, és barátcinege (*Parus major*, *P. caeruleus*, *P. palustris*), az őszapó (*Aegithalos caudatus*). A pintyfélék közül közönséges az erdei pinta (*Fringilla coelebs*), a zöldike (*Carduelis chloris*) és a tengelic (*Carduelis carduelis*).

A fákkal, bokrokkal tarkított nyílt területek madara a tövisszúró gébics és a kis örgébics (*Lanius collurio*, *L. minor*), az itt igen gyakori dolmányos varjú (*Corvus corone cornix*), a citromsármány és a

Nagy Attila

sordély (*Emberiza citrinella*, *Miliaria calandra*), a lakott településeket pedig többek között a gyöngybagoly (*Tyto alba*) veszi igénybe, mint költőhelyet.

Szántóföldek környékén fészkel az egyre fogyó fűj (*Coturnix coturnix*), a mezei pacsirta (*Alauda arvensis*) stb.

Vonulás idején a Fekete-Köröst vízimadarak népesítik be, megjelenik a nagy kárókatona (*Phalacrocorax carbo*), a szürke gém (*Ardea cinerea*), a kis kócsag (*Egretta garzetta*), récék közül főleg a csörgő és bőjti réce (*Anas crecca*, *A. querquedula*). A partimadarakat képviseli ilyen időszakokban a billegető és erdei cankó (*Actitis hypoleucos*, *Tringa ochropus*), a sirályfélét pedig túlnyomóan a danka-, és sárgalábú sirály (*Larus ridibundus*, *L. cacchianus*), a folyó vize fölé kinyúló ágakon pedig felbukkan a jégmadár (*Alcedo atthis*).

Télidőben a nyílt területek felett kékes rétihéj (*Circus cyaneus*) imbolyognak és gatyásölyvek (*Buteo lagopus*) keringenek zsákmányra lesve. A szántóföldeket ellepi az északról érkezett hatalmas vetési varjú (*Corvus frugilegus*) tömegek, a tarlókon pedig pintyfélékből összeverődött csapatok keresgélnek élelem után.

Emlősök

A vizes élőhelyre jellemző fajok közül meg kell említenünk a Fekete-Körösön a gazdag halállománynak köszönhetően még gyakori vidrát (*Lutra lutra*). Az erdőn-mezőn találkozhatunk az erdei cickánnyal (*Sorex araneus*), az utóbbi időben igencsak túlszaporodott rókával (*Vulpes vulpes*), a szintén gyakori őzzel (*Capreolus capreolus*), de már ritkábban futhatunk össze gímszarvassal (*Cervus elaphus*).

A denevérek közül kiemeljük a nagy patkósorrú denevért (*Rhinolopus ferrumequinum*), a hosszúfülű denevért (*Plecotus austriacus*) valamint a vízi denevért (*Myotis daubentoni*).

A pusztai élőhelyeket részesíti előnyben a mezei cickány (*Crocidura leucodon*), a szárazabb legelőn gyakori vakondok (*Talpa europaea*) és a mezei nyúl (*Lepus europaeus*).

A Fekete-Körös

A Fekete-Körös, kavicszátonyokkal

Folyókanyar a Fekete-Körösön

A Fekete-Körös a Görbedi-erdőnél

Égerláp Békényéren

Üde kaszáló a Kávásdi-erdőben

Nagy Attila

Fás legelő Nyárszegen

Fás legelő, háttérben a Görbedi-erdő

Kisjenő és környéke

A terület általános jellemzői

Ez a Bihar és Arad megye határán, de nagyrészt az utóbbi területén fekvő, 90-100 m-es síkvidéki térség viszonylag könnyen körülhatárolható, hiszen északról illetve délről a Fekete- és Fehér-Körös (*Crișul Negru*, *Crișul Alb*), valamint ezeknek a völgyei zárják közre, nyugaton az országhatár - bár nyilván ez csak közigazgatási választóvonal, hasonló természeti adottságok jellemzőek a határ mindkét oldalára. Csak keleten csipkésebb ez a természeti értékek szempontjából kiemelt, amúgy kompakt táj, itt a határvonal nagyjából a Szapáryliget (*Țipar*), Seprős (*Șepreuș*) és Vadász (*Vînători*) falvak képzeletbeli összekötésével húzható meg.

A legjelentősebb település a városi rangú Kisjenő (*Chișineu Criș*), amelyik a Nagyváradot (*Oradea*) és Aradot illetve a varsándi (*Vârșand*) határátkelőt és Halmágyecsúcsot (*Vîrfurile*) összekötő országutak metszéspontjában, a Fehér-Körös partján fekszik. Más említésre érdemes települések például Székudvar (*Socodor*), Tözmiske (*Mișca*), Ágya (*Adea*) vagy Tamáshida (*Tămașda*).

A térség tájképét a „vízrendezés” előtt még inkább, de napjainkban is a folyóvizek határozzák meg. A régió két legjelentősebb, már említett folyóján kívül vannak még kiemelkedő értékeknek helyt adó vizek, ilyen a Fekete-Körösbe Tamáshidánál beömlő Tőz (*Teuz*), amely szintén összegyűjt nálánál kisebb hozamú patakokat, például a mindkét nyelven hasonló névvel bíró Levelest. Természetes, még helyen-közön vízzel rendelkező holtágakat is találhatunk, ezek főként a Fehér-Körösről és a Tőzről szakadtak le. Az árvízmentesítő és lecsapolási munkálatok előtt kiterjedt mocsarak színesítették a tájat, ezeknek a helyén manapság halastavak vannak. Régiókban kiterjedt csatornahálózat is van, a rendszer fő gyűjtőcsatornája a hajdan a József Nádor nevét viselő Malomcsatorna (*Canalul Morilor*), míg a kisebbek legtöbbjét létező vízfolyásokat felhasználva ástak ki, így ezek többnyire ma is régi nevüket viselik, mint a Bugy-ér (*Canalul Budier*), Pogány-ér (*Canalul Poganier*), stb.

Még a XIX. században is egybefüggő ártéri erdők kísérték a folyókat, mára már csak szétagolódott, mégis jelentős erdőfoltok maradtak, az ezek közt húzódó területeket többnyire nagy kiterjedésű legelők töltik ki.

A terület természeti értékei

A Körös-Maros tájegység Románia területén lévő részén talán itt találhatóak a legsűrűbben a természeti értékek, ugyanis itt a leginkább egybefüggők a természetközeli élőhelyek. Ide tartoznak a folyó- és állóvizek, az erdők és a puszták.

A Fekete-Körösnek ez a szakasza ugyan a gátak jelenlétének betudhatóan már nem olyan megkapó, mint Tenke környékén, de partmenti füzesek, homokzátonyok, magaspartok helyenként még itt is jelen vannak. A Fekete-Körös esetéhez képest a Fehér-Köröst kísérő gátakat valamivel távolabb vezették egymástól, az itt kialakult fás vegetációt azonban épp az elmúlt egy-két évben irtották ki árvízmentesítés címen. A térség legkevésbé szabályozott, jelentősebb folyóvize a Tőz, az ezt és a Fehér-Köröst kísérő holtágak régmúlt idők hírmondóiként maradtak fenn, ezek az esetleges gátszakadások alkalmával kapnak csak elégséges friss vizet.

Az állóvizeket manapság - a néhány morotván kívül - csak a halastavak képviselik, azonban épp ezért kiemelkedő jelentőségük az életteret vesztett, vízhez kötött élőlényeknek ezen a tájékon való fennmaradása érdekében. A Fehér-Körösből szivattyúzással táplált, tulajdonképpen egy rendszert alkotó, mégis két gazdaságot képző Székudvari illetve Kisjenői-halastavak (*Pescăria Socodor*, *Pescăria Chișineu*) nagyjából 250 ha összterületűek, nagygazdasági haltenyésztés és sporthorgászat egyaránt folyik itt. A határ közvetlen közelében helyezkedő Ottlakai-halastavat (*Pescăria Grăniceri*) a valamikori nagypéli (*Pilu*) mocsarak helyén alakították ki körgátak építésével, mint ahogyan a legtöbb síkvidéki halastavat. Ez a több mint 200 ha-os, egyetlen hatalmas tóból álló gazdaság a Malomcsatornából, szintén szivattyútelepen keresztül kap vizet, azaz csak kapott, ugyanis évek óta szárazon van; ez is, mint az Arad megyei halastavak többsé-

ge tulajdonjogi vita tárgyát képezi, változásra csak ezek tisztázása után lehet számítani. A Fekete-Körös jobb partján fekvő, de vizet a Körös-csatorna (*Canalul Colector*) felduzzasztott szakaszából kapó Tamáshidai-halastavak (*Pescăria Tâmașda*) még Bihar megyéhez, sőt a már korábban taglalt Cséffa környéki gazdaságokat is birtokló tulajdonoshoz tartozik. Itt szigorúan intenzív haltenyésztés folyik, belépésre még a természetvédelmi szempontú kutatásokat végzőket sem engedik be.

A megmaradt ártéri erdőkből maradt meg nagy értéket képviselve a Csegödi-erdő (*Pădurea Cighid*) - 100 ha két foltja az ezen a részen a hajdani Gyepes-ér vonalán vezetett Körös-csatorna partján, a Tőz mentén fekvő, 170 illetve 200 hektáros Miskei és Szintei-erdők (*Pădurea Lunca*, *Pădurea Sinte*), az Ágyai-erdő (*Pădurea Adea-Holumburi*) - 1200 ha - valamint a Fehér Köröst kísérő Somosi - 900 ha - és Székudvari-erdő - 700 ha (*Pădurea Somoș*, *Pădurea Socodor*). Ez utóbbi az egyetlen a Körösök-síkságán, amelyik kétoldalról övezi a folyót.

A két Körös közötti nyílt területek elszikesezett talaján többnyire gazdaságtalan a növénytermesztés, így itt - mint ahogyan a felhagyott rizsföldeken is, inkább legeltetés folyik.

Növényvilág

A folyó- és állóvizet kísérő vegetáció igen gazdag és változatos ebben a tájegységben annak ellenére, hogy a drasztikus folyószabályozások részben megpecsételték sok vízinövénynek a sorsát, amelyeket már hiába keresünk a területen. Így errefelé is különösen nagy jelentőséggel bírnak a halastavak, amelyek még élőhelyet biztosítanak a mocsári vegetáció képviselőinek.

A nagyobb sodrású folyóvízszakaszokon jelen vannak a békaszőlő, süllőhínár és tócsagaz fajok által meghatározott, elterjedt hínártársulások (*Potamo- Ceratophylletum*, *Myriophyllo-Potametum*, *Potametum natans*), míg az állóvizekben és a lassú folyású részekeken megjelenik a békalencsehínár (*Lemna minor*) a névadó apró békalencsével és a vízipáfrány-társulás (*Salvinio-Spirodeletum*). Főleg a Tőzre jellemző a vízitök (*Nuphar luteum*) tömeges virágzása, míg a Leveles-patak megőrizte az utóbbi faj mellett a tündérrózsahínár (*Nymphaea alba-lutea*) nemesebb tagját is, a fehér tündérrózsát (*Nymphaea alba*), de ugyanitt jelesen képviselteti magát a nyílfü (*Sagittaria sagittifolia*) is. Talán a hajdani rizsföldeknek és a jelenlegi halastavaknak köszönhetően menekült meg és található meg még viszonylag sokféle a négylevelű mészlevelű (*Marsilea quadrifolia*), ez a veszélyeztetett páfrányféle.

A térség halastavain érdekes módon a nádas kevésbé, inkább a gyékényfajok (*Typha sp.*) és a vízi harmatkása (*Glyceria maxima*) által meghatározott társulások vannak jelen. Ezek mellett jellemző növény a hínáros vízboglárka (*Ranunculus trichophyllus*), a vízi hídör (*Alisma plantago-aquatica*), a csatornában közönséges mocsári nőszirm (*Iris pseudacorus*), a kis vízborítású tavakon pedig a vidra-keserűfű (*Polygonum amphibium*), ez utóbbi fészkelőhelyet teremt a védett szerkőknek.

Erre a kistérségre talán legjellemzőbb élőhelyek, a természetesen főleg másodlagosan, az emberi beavatkozások során kialakult, mégis értékes és kiterjedésük folytán megkapó szolonyec típusú szikespuszták. Itt is, mint ahogyan az egész, tágabb értelemben vett régióra leggyakoribb halofil vegetációtípus a szikespusztarét (*Achilleo-Festucetum pseudovinae*), amelynek leggyakoribb faja az itt elterjedt állatlegeltetésből adódó taposást jól viselő sovány vagy veresnadrág csenkesz (*Festuca pseudovina*), kiegészítő faj a közönséges cickafark (*Achillea millefolium*), ezek mellett megtalálható a gumós perje (*Poa bulbosa* var. *vivipara*), a lándzsás útifű (*Plantago lanceolata*), többféle „bodorkahere” (*Tripholium fragiferum*, *T. ornithopoides*), a parti laboda (*Artiplex litoralis*), és bár ritkábban, de megjelenik a szikesedést jelző fátyolos nőszirm (*Iris spuria*) is. A helyenként tömeges sziki sóvirág (*Limonium gmelini* ssp. *hungaricum*) alakítja ki a sóvirágos-ürmös szikfoknövényzetet (*Limonio-Artemisietum santonici*), míg az alacsonyabban fekvő, nedvesebb területeken találhatjuk meg az ecsetpázsitos sziki rétet (*Agrostio-Alopecuretum pratensis*) az állományalkotó réti ecsetpázsittal (*Alopecurus pratensis*) és tarackos tippannal (*Agrostis stolonifera*), ezeken kívül jellemző fajok a keskenylevelű és réti sás (*Carex stenophylla*, *C. distans*), nagy foltokban van jelen a szikes körülményeket kedvelő gyógynövényünk, a kamilla (*Matricaria chamomilla* var. *saligna*). Hosszabb ideig vízborított részekben jelenik mézpázsitos szikfok

(*Puccinellietum limosae hungaricum*), a hernyópázsitos sziki rét (*Agrostio-Beckmannietum*), valamint csatornakiöntések mentén találjuk meg a harmatkásás sziki rétet (*Agrostri-Glycerietum poiformis*) a névadó réti harmatkásával, a keskenylevelű gyékénnyel (*Typha angustifolia*) és helyenként nagy vízboglárkával (*Ranunculus aquatilis*).

Az erdők nagyját keményfaligetek (*Quercus-Ulmetum*) képezik, és igen szép, öreg állományok találhatók például a Somosi és Miskei-erdőben, ez utóbbi tavasszal részleges vízborítás alatt van. Az állományalkotó fafaj természetesen a kocsányos tölgy (*Quercus robur*) illetve a magas kőris (*Fraxinus excelsior*), ez utóbbit néhol a magyar kőris (*F. angustifolia* ssp. *pannonica*) helyettesíti. Jelen van a mezei és hegyi szil egyaránt (*Ulmus minor*, *U. glabra*), valamint igen határozottan képviseli magát a tatárjuhar (*Acer tataricum*). Az aljnövényzetre jellemző a gyöngyvirág (*Convallaria majalis*), a salátaboglárka (*Ficaria verna*), valamint értékes faj például az Ágyai-erdőben megtalált kotuliliom (*Fritillaria meleagris*). Ezek az erdők a megváltozott vízháztartásnak betudhatóan egyes helyeken sziki tölgyesbe (*Galetello-Quercetum roboris*) mennek át, mint történik ez Székudvaron is, ahol a gypsztintben megjelenik a sziki kocsord (*Peucedanum officinale*) is. Ugyanakkor jellemző a terület erdeire, főként a Székudvari és a Somosi-erdőre, hogy - valószínűleg a régebbi, folyószabályozási beavatkozások előtti holtágak, laposok helyén - az erdőrészek közé zsombékosok ékelődnek be, és ezeket többnyire a zsombéksásos (*Caricetum elatae*) képezi.

Állatvilág

Gerinctelenek

A halastavak környékén gyakoriak a parti- és vízipoloskák (*Saldidae*, *Hidrocorisae*), a vízben a mocsári csiga (*Limnaea stagnalis*) a levegőben pedig az óriás és sávós szitakötő (*Anax parthenope*, *Agrion splensens*). Sokfelé találkozhatunk koronás keresztespókkal (*Araneus diadematus*), de már kevésbé elterjedt a védett nappali pávaszem (*Inachis io*) és farkasalma lepke (*Zerynthia polyxena*). Meg kell, hogy említsük a gyűrűsszövőt (*Malacosoma neustrium*), amely egyes években jelentős pusztítást okoz az ártéri erdők faállományában.

Halak

A Cséffa környéki halastavak populációitól nem sokban térnek el ennek a kistérségnek halgazdaságai-ban élő tenyészetek, viszont a Körösök vizében megtalálni több érdekes fajt is. Az itt is igen gyakori kűsz (*Alburnus alburnus*), bodorka (*Rutilus rutilus*) és sujtásos kűsz (*Alburnoides bipunctatus*) mellé társulnak a jóval ritkábban begyűjtött bagolykeszeg (*Abramis sapo*), a balkáni csík (*Sabanejewia aurata balcanica*), a veszélyeztetett helyzetben lévő selymes durbincs (*Gymnocephalus schraetzer*), a süllő (*Stizosteidon lucioperca*) vagy éppen az igen kis állományú német és magyar bucó (*Zingel streber*, *Z. zingel*).

Kétéltűek, hüllők

A változatos élőhelyek - halastavak, holtágak, tavasszal vízborított erdőrészek, folyóvizek - sokféle fajnak adnak otthont. A többi tárgyalt térségben is megtalálható két gőtefaj, a tarajos és pettyes gőte (*Triturus cristatus*, *T. vulgaris*) itt is megjelenik sokfelé. A békák közül természetesen a halastavak és egyéb állóvizeket kedvelő tavi béka (*Rana ridibunda*) és vöröshasú unka (*Bombina bombina*) a leggyakoribb, emellett megtaláljuk a térség kiterjedt ártéri erdeiben sűrűn előforduló levelibékát (*Hyla arborea*) és erdei békát (*Rana dalmatina*). A zöld varangy (*Bufo viridis*) jellegzetes hangját legtöbbször a települések közelében hallhatjuk.

Szintén halastavak környékén bukkanhatunk a térség hüllőfaunájának képviselőire, a mocsári teknősrre (*Emys orbicularis*), valamint a vízi- illetve kockás siklóra (*Natrix natrix*, *N. tessellata*).

Madarak

A terület halastavain igen változatos madárvilág fogad minket szinte az év bármelyik szakában. A fészkelők közül ki kell emelni a vörös gémet (*Ardea purpurea*), a bölömbikát (*Botaurus stellaris*), a gyékényest kevésbé kedvelő, de mégis jelenlévő barna rétihéját (*Circus aeruginosus*). Kedvező vízállásnál sikerrel költ a gulipán (*Recurvirostra acosetta*), a gólyatöcs (*Himantopus himantopus*), valamint a nagy goda (*Limosa limosa*) és a piros lábú cankó (*Tringa totanus*) is. A hínárnövényzeten és tófenéktársulásokon szívesen alakítanak ki telepet a szerkők, mégpedig a fehérarcú és a kormos szerkő (*Chlidonias hybridus*, *Ch. niger*). Nem szabad megfeledkeznünk a kis kiterjedésű, mégis fontos holtágokról, mocsarokról, amelyek az egykor jellemző, ma már veszélyeztetett fajoknak - például a cigányrécének (*Aythya nyroca*) - nyújtanak költési lehetőséget.

Több ártéri erdőben is van vegyes, vagy csak szürke gémből (*Ardea cinerea*) álló gémtelep. Általában ez a faj teszi ki a fészkelő párok nagyját, de például a Székudvari-erdőben jelentős százalékban van jelen a bakcsó (*Nycticorax nycticorax*) és a kis kócsag (*Egretta garzetta*) is. Tapasztalatunk szerint a gémtelepek közelében vagy akár azon belül más, nem a gémelek közé sorolt fajok párjai is fészkelnek, ilyen az amúgy jobbára lakott településeken költő fehér gólya (*Ciconia ciconia*), a részben a gémelek által lehullatott halmaradékon élő barna kánya (*Milvus migrans*) valamint a holló (*Corvus corax*). Természetesen a ragadozómadarakat általában az erdők nyugodtabb, zavartalanabb részein találjuk fészkelni. Többfelé is találkozhatunk a békászó sassal (*Aquila pomarina*), de valószínű - bár nem bizonyított - a törpesas (*Hieraetus pennatus*) és a kígyászölyv (*Circaetus gallicus*) fészkelése is ezekben az erdőkben. Hasonlóan az előbb említett fajokhoz, a fekete gólya (*Ciconia nigra*) is fészkel néha itt, csapadékos években nagyobb eséllyel. Ezeken kívül fészkel a darázsölyv (*Pernis apivorus*), az egerészölyv (*Buteo buteo*) valamint a héja és a karvaly (*Accipiter gentilis*, *A. nisus*) is. Hasonlóan erdőlakó az örvös galamb (*Columba palumbus*), a zöld küllő (*Picus viridis*), a nyaktekeres (*Jynx torquilla*), a csuszka (*Sitta europea*), míg a fészekparazita kakukk (*Cuculus canorus*) nemcsak itt, de a halastavak környékén is gyakori, hisz itt fészkelnek egyes gazdamadarai.

A bokros részeken költ a karvalyposzáta (*Sylvia nisoria*), szórványosan a nagy örgébics (*Lanius excubitor*) - amelyik inkább téli vendég -, a megritkult szalakóta (*Coracias garrulus*) és a réti tücsökmadár (*Locustella naevia*), míg a főleg akácfontokban lévő vetési varjú (*Corvus frugilegus*) telepeket a kék vércse (*Falco tinnunculus*) választja. Nyaranta is lehet látni, bár fészkelése nem bizonyított, hamvas rétihéját (*Circus pygargus*) a környező rétek, gyér nádasok felett.

A lecsapolt halastavakon ősszel és tavasszal óriási madártömegek jelennek meg. A récék közül leggyakoribb a tőkés, kanalas és fütyülő réce (*Anas platyrhynchos*, *A. clypeata*, *A. penelope*), de akadnak ritkább fajok is, mint a nyílfarkú réce (*Anas acuta*), a bütykös és vörös ásólúd (*Tadorna tadorna*, *T. ferruginea*). A vonuláskor jellemző limikolákon - pajzsoscankó (*Phylomachus pugnax*), nagy goda, búbic (*Vanellus vanellus*) - kívül szintén jelentős számban gyűlnek össze kis pólingok (*Numenius phaeopus*), aranylilék (*Pluvialis apricaria*) és havasi partfutók (*Calidris alpina*), már sokkal ritkábban jegyezhetjük fel például a sárjáró (*Limicola falcinellus*) vagy a kis goda (*Limosa lapponica*) megjelenését. Egy másik fajcsoport, amelyik nagy számban vonul és jelenik meg a halastavakon, a sirályoké. Az ezres nagyságrendű dankasirályon (*Larus ridibundus*), százával érkező sárgalábú és viharsirályokon (*Larus cachinnans*, *L. canus*) kívül olyan ritkaságok is leteszik névjegyüket, mint a dolmányos és a halászsirály (*Larus marinus*, *L. ichthyaetus*). Egyéb érdekesség még a rozsdástorkú pityer (*Anthus cervinus*) és a citrombillegető (*Motacilla citreola*) vonulása.

A téli hónapokban több rétisas (*Haliaetus albicilla*) látogatja a még be nem fagyott tavakat, sőt egyesek még azután is kitartanak a területen.

Emlősök

A régió emlősfaunája igen változatos. A halastavakon főleg a pézsmapocok (*Ondatra zibethicus*), a vízipocok (*Arvicola terrestris*) és a vidra (*Lutra lutra*) van jelen, valamint a nádasokban ritkán találhatunk

a törpeegér (*Micromys minutus*) által épített fészekre. Az őz állományát is felülmúlja az itt található dámszarvas (*Dama dama*) populáció. Mivel ezeknek az erdőknek egy részét nem is igazán fakitermelés, hanem vadásztatás szempontjából kezelik - mint például a Székudvari-erdő esetében-, mesterségesen sokszorosára emelték a dámvadállományt ebben a természetes esetben jóval kisebb egyedszámot elviselő térségben. Ezeknek megvannak a káros hatásai, hiszen a több száz egyedből álló csordák hihetetlen kárt tesznek az erdő és a szikes puszta növényzetében taposásukkal, mértéktelen legelésükkel.

Az erdők mélyén, jellemzően az elhagyott, illetve mentett oldalra került régi folyómedrek partjában bukkanhatunk a borz (*Meles meles*) által lakott kotorékra, illetve leshetjük meg az alföldi erdők nagyragadozóját, a vadmacskát (*Felis silvestris*).

A szikes puszták sokszor csak a magasabb, kissé kiemelkedő részeken biztosítanak járatfűrésra alkalmas helyet a rágcsálók számára, a leggyakoribb mezei pocok (*Microtus arvalis*) biztosítja a környékbeli, rágcsálókra specializálódott ragadozómadarak táplálékának nagyját.

Nagy Attila

A Tőz

A Holt-Körös

Vízitők a Leveles holtágán

Fehér tünderrózsa a Leveles holtágán

Nagy Attila

A Tőz holtága

A Leveles-patak

Holtág az Ágyai-erdőben

A Körös-csatorna, háttérben a Csegődi-erdő

Nagy Attila

Mocsár Székudvarnál

A Tamáshidai-halastó, előtérben a gulipántelevvel

A Kisjenői-halastó, szerkőtelep

Az Ottlakai-halastó, leeresztve

Tocsogós a Székudvari-erdőnél

Mocsár a Somosi-erdőnél

Vízjárta szikes Székudvaron

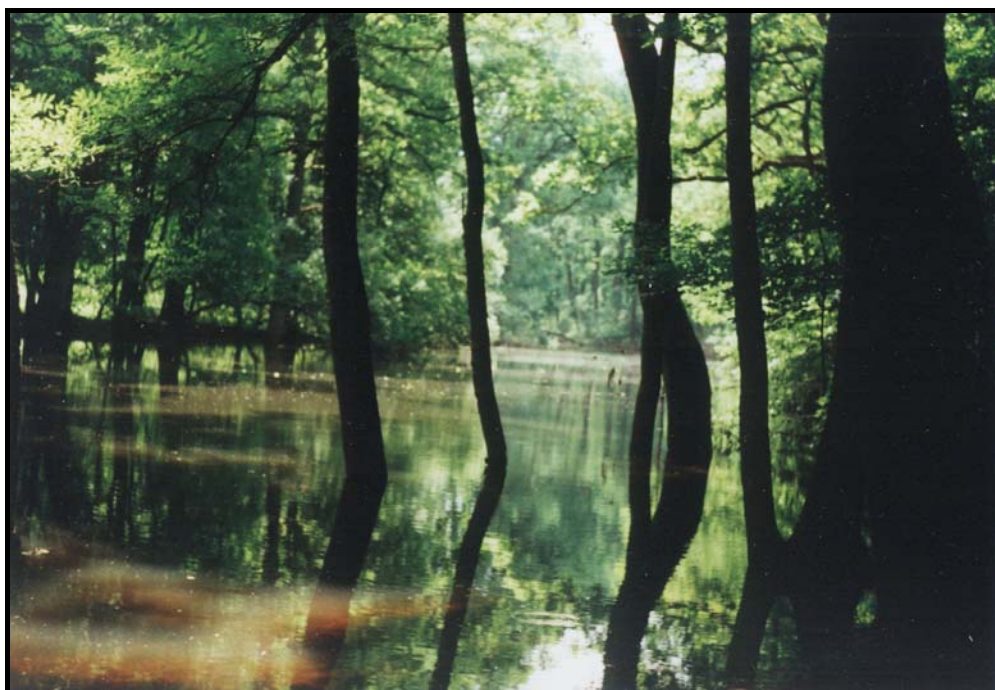

Szikes legelő

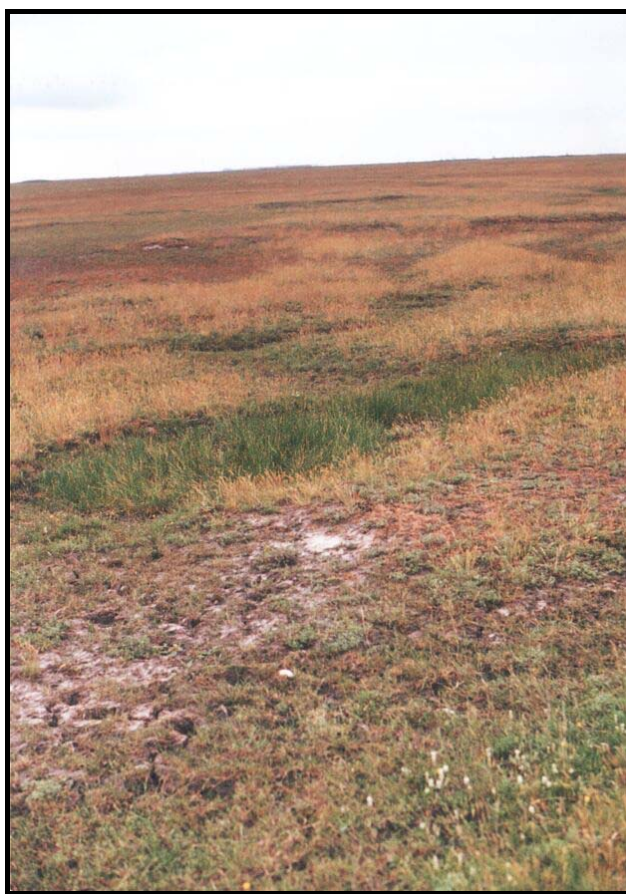
Nagy Attila

Százados tölgy a Somosi-erdőben

Holtág a Somosi-erdőben

Padkásodás a Kisjenői legelőkön

Vetési varjú és kék vércse telep Székudvarnál

Borosjenő és környéke

A terület általános jellemzői

Arad megyének ez, a nagyjából 120 m tengerszint feletti magasságon fekvő része a Zarándi-medence (*Depresiunea Zărandului*) és a Csermői-magassík (*Câmpia Cermeiului*) találkozásánál, a Nyugati-szigethegység (*Munții Apuseni*) vonulatainak árnyékában helyezkedik el. Északról a Béli-hegyalja (*Dealurile Codru-Moma*), nyugatról a Zarándi-medence torkolata, délről a Csigeri-dombság (*Dealurile Cuiedului*), nyugatról pedig a magassík határolja.

A térség központja minden szempontból Borosjenő (*Ineu*), amely a Kisjenőt (*Chișineu Criș*) és Halmágycsúcsot (*Vîrfurile*) összekötő autótút mentén, a Fehér-Körös völgyében fekszik. Egyéb, jelentősebb települések még Csermő (*Cermei*) vagy Bokszeg (*Bocsig*).

Legfontosabb folyóvize nyilvánvalóan a Fehér-Körös, emellett meg kell említenünk a Béli-hegységből lefutó Tőzt (*Teuz*), amelyiken egy tározó is van, valamint a szabályozások miatt jelentőségét nagyrészt elvesztő Csigért (*Cigher*). Innen indul a majd csak Kisjenő (*Chișineu Criș*) alatt a Fehér-Körösbe szakadó Malomcsatorna (*Canalul Morilor*), valamint a térségben van több, kisebb halastó is.

Tipikusan síksági erdő kevés van ezen a környéken, inkább a dombokról lefutó erdőségek jellemzik a nagyobb értelemben vett régiót. A nyílt területeken jobbra szántóföldek vannak, de helyenként kiterjedt legelők gazdagítják a tájképet.

A terület természeti értékei

A Fehér-Körösnek ezen a szakaszán még vannak idős fákkal tűzdelt parti zónák, de a mentett oldalon is akadnak nyomai lefűződött folyóágaknak, illetve levágott kanyaroknak. Ugyanezt a képet mutatja a szerényebb vízhozamú, mégis természeti értékekben egészen a Fekete-Körösbe való beömléséig gazdag Tőz is. Ez utóbbihoz kapcsolódik egy mesterséges létesítmény, a hozzávetőlegesen 200 ha-os Béli-tározó (*Bazinul de acumulare Teuz*), amelyik azonban nem azt a látványt nyújtja, amelyet a neve és kategóriája után elképzelnénk róla, egyike a térség legfontosabb élőhelyeinek. Gátak csak a széles völgynek a nyugati részén vannak, 4-4 km hosszúságban a folyó két oldalán, e mögött elképzelhetetlenül kusza és változatos természeti világ van, képviselve a mocsári élőhelyek szinte összes megjelenési formáját. A térség halastavai az erdők gyűrűjében fekvő, 120 hektáros Rovinai-tó (*Pescăria Rovina*), az ennek illetve a tájképet uraló Rákóczi-hegység (*Dealul Mocreă*) a lábánál lévő Borosjenői-tó (*Pescăria Bădărașu*), a Tőzből táplálkozó Csermői-halastó (*Pescăria Cermei*). Ezeknél már lényegesen kisebbek a Szöllősi és a Bokszegi-halastavak (*Pescăria Seleuș*, *Pescăria Bocsig*).

A terület legértékesebb erdei közé tartozik a Rovinai-erdő (*Pădurea Rovina*), a Csermői-erdő (*Pădurea Cermei*) és a Béli-tározót északról határoló Szik-erdő (*Pădurea Sic*).

Az erdők körül egyaránt vannak nedves kaszálók és szikes legelők, amelyek hozzájárulnak a kistérség gazdag természeti értékeihez.

Növényvilág

A térség folyóvízi társulásait a Fehér-Körösben illetve a Tőzben találjuk meg, mint például az előbbiben inkább a folyóvízihínárok (*Myriophyllo-Potamogetonetum*), utóbbiban pedig a lassúbb vízfolyást kedvelő, itt csak a vízitők (*Nuphar luteum*) által képviselt tündérrózsahínárt (*Nymphaetum albo-lutae*). A folyóvizeket kísérik a fűzligetek (*Salicetum albae-fragilis*) a fehér, törékeny és mandulalevelű fűzzel (*Salix alba*, *S. fragilis*, *S. triandra*), fehér és ritkábban fekete nyárral (*Populus alba*, *P. nigra*) valamint mézgás és a hegyekből lejutó hamvas égerrel (*Alnus glutinosa*, *A. incana*).

A halastavakon fő társulás a nádas (*Scirpo-Phragmitetum*), amelyben megtalálhatjuk a gyékényeket (*Typha* sp.), a vízi harmatkását (*Glyceria maxima*), a vízi kányafüvet (*Rorippa amphibia*), az ágas békabugozányt (*Sparganium erectum*), de például a Csermői és Rovinai-halastavon fellelhető a sulymos

(*Trapa natantis*) is, mint a lecsapolt vizes élőhelyekről ideszorult társulás. Általában a halastavakhoz kapcsolódó csatornarendszerben találhatjuk meg a szórványosan előforduló négylevelű metyegfűvet (*Marsilea quadrifolia*). Külön fejezetet érdemelne az említett Béli-tározó növényvilága, ahol képviselve vannak úgy a mocsári, mint a lápi és magassásos növényzettípusok is. Legjellemzőbb társulás talán a fűzláp (*Calamagrostio-Salicetum cinereae*), az erre jellemző fajokkal. A hínárokból fellelhető a vízitök, a sulyom, az apró és bojtos békalencse (*Lemna minor*, *Spirodela polyrrhiza*) valamint a rucaöröm (*Salvinia natans*) is. A fafajai természetesen a fűzek közül kerülnek ki leginkább, főleg az itt igen jellemző, társulásalkotó rekettyefűz (*Salix cinerea*), ugyanakkor a Tőz beömlésénél fekvő Szik-erdőből lassan megjelenik a területen a kocsányos tölgy (*Quercus robur*) is. A lágyszárú növényzetet képviseli a zsombék- és posványás (*Carex elata*, *C. acutiformis*), náditíppan fajok (*Calamagrostis* sp.), a vízi peszérce (*Lycopus europeus*), a mocsári galaj (*Galium palustre*), a nem csak neve, de elterjedése alapján is közönséges lizinka (*Lysimachia vulgaris*), a réti fűzény (*Lythrum salicaria*), stb.

Növénytani szempontból talán legértékesebb erdő a Rovinai-halastavat körülölelő, hasonló elnevezésű erdő, hiszen itt van az országos szinten is védett csillagos nárcisz (*Narcissus poeticus* subsp. *radiiflorus*) által borított rét, amely fennmaradását a virágok szedése illetve a tisztás bezáródása veszélyezteti. Ugyancsak értékes a szintén védett, Szik-erdő, és bár a védelmi státust a hajdan itt található, de azóta már elköltözött gémtelep miatt kapta, idős állománya miatt jelenleg is méltó a védelemre. Úgy a Szik-erdőt, mint a Csermői-erdőt is a Tőz holtágai szabdalják keresztül-kasul, tájképi és természetstörténeti értékekkel ruházva fel ezeket, a természetvédelmi szempontból amúgy is fontos erdőket. Az erdőkben a kocsányos tölgy és a dombok közeli jelenlétére utaló csertölgy (*Quercus cerris*) a jellemző fajok, elegyítve magas körissel (*Fraxinus excelsior*), gyertyánnal (*Carpinus betulus*) és másokkal. Bár nem tartozik a szűken tárgyalt területhez, mégis megemlíthetjük a Borosjenő közvetlen közelében, a síkságból hirtelen kiemelkedő Rákóczi vagy Mokra-hegyet, ahol a térségre nézve egyedülállóan van jelen a szubmediterrán elterjedésű molyhos tölgy (*Quercus pubescens*) magyar tölgygel vegyítve (*Q. frainetto*), valamint tömegesen nyílik a tarka sáfrány (*Crocus reticulatus*).

Az erdők aljnövényzetének dömpingfaja az erdei szálkaperje (*Brachypodium sylvaticum*), a szálkás tarackbúza (*Agropyron caninum*), a medvehagyma (*Allium ursinum*), ritkán megjelenő értékes fajok a kotuliliom (*Fritillaria meleagris*) és a tavaszi tözike (*Leucojum vernalis*).

A pusztai területek, melyek ebben a térségben - egyelőre - megmenekültek a beszántás elől, elsősorban Borosjenő és Csermő körül láthatunk még értékesebb gyepeket. Az amúgy szinte az egész régióra jellemző füves szikespusztán (*Achilleo-Festucetum pseudovinae*) kívül meg kell említenünk a Csermői-erdőt kísérő ártéri mocsárrétet (*Alopecuretum pratensis*), amely a névadó fű, a réti ecsetpázsit mellett olyan növényeket vonultat fel, mint a réti boglárka (*Ranunculus acris*), a réti iszalag (*Clematis integrifolia*), a réti kakukkszegfű (*Lychnis flos-cuculi*), valamint a ritka agár- és pompás kosbor (*Orchis morio*, *O. laxiflora* ssp. *elegans*).

Állatvilág

Gerinctelenek

A Fehér-Körösből Borosjenő közelében került elő a jövevény hólyagsiga (*Physa acuta*), a kavicscsiga (*Lithoglyphus naticoides*), valamint a festő- és tompa folyamkagyló (*Unio pictorum*, *U. crassus*). Igen gyakori a közönséges boglárkalepke (*Polyommatus icarus*) és a közönséges gyöngyházlepke (*Issoria laticauda*).

Halak

A Fehér-Körösnek ezen a szakaszán megtalálható a ritka, de amúgy az egész Körösök-síkságának folyóiban jelenlévő parazita faj, a tiszai ingola (*Eudontomyzon danfordi*). Ugyancsak gyakori halfaj errefele a domolykó (*Leuciscus cephalus*), a bodorka (*Rutilus rutilus*), a nagyon elterjedt fűgese (*Phoxinus phoxinus*) és szivárványos ökle (*Rhodeus sericeus amarus*). Természetesen ennek a térségnek is megvan-

nak a ritkán előbukkanó halfajai. Ezek közül megemlíthjük az inkább hegyvidékre jellemző Petényi-márnát (*Barbus peloponnesius*), az igencsak ritkuló fenékjáró küllőt (*Gobio gobio*) és kárászt (*Carassius carassius*).

Kételtűek, hüllők

A Körös-Maros régió talán leggazdagabb és legsokrétűbb kételtű és hüllőfaunája található a Borosjenőt, Béli (*Beliu*) és Bokszeget körülvevő területeken. A sokféle előforduló fajokon - a két, alföldön megtalálható götefaj, a tarajos és a pettyes (*Triturus cristatus*, *T. vulgaris*), a tavi béka (*Rana ridibunda*), a vöröshasú unka (*Bombina bombina*), - kívül itt előfordul a szórványos előfordulású mocsári béka (*Rana arvalis*), a rejtett életmódú barna ásóbéka (*Pelobates fuscus*), valamint a Bél körüli mocsaras helyeken párzási időszakban szemrevételezhető barna varangyot (*Bufo bufo*). A Borosjenő közelében lévő halastavakon, illetve a Tőz egyes részein fordul elő a mocsári teknős (*Emys orbicularis*), a siklók (*Natrix sp.*) pedig minden nagyobbacska állóvíznél megtalálhatók.

Madarak

A térség halastavai elmaradnak valamelyest a korábbi fejezetekben részletezetteknél, de ezeken is költenek egyes fajok, mint a búbos, feketenyakú és kis vöcsök (*Podiceps cristatus*, *P. nigricollis*, *Tachybaptus ruficollis*), a bőjti és cigányréce (*Anas querquedula*, *Aythya nyroca*), a nádasokból szinte hiányozhatatlan barna rétihéja (*Circus aeruginosus*), valamint nagyobb számban van jelen a szárcsa (*Fulica atra*) és a vízityúk (*Gallinula chloropus*). Megtalálhatjuk a gyakoribb nádiposzáta és tücsökmadár fajokat (*Acrocephalus sp.*, *Locustella sp.*) is.

Valamennyire hasonló madárvilága van a Béli-tározónak is, bár itt elmaradnak a mélyebb vizeket kedvelő vöcsök és bukórécék, megjelennek viszont a mocsaras élőhelyeket kedvelő madárfajok, így például a guvat (*Rallus aquaticus*), a pettyes és kis vízicsibe (*Porzana porzana*, *P. parva*), a sárszalonna (*Gallinago gallinago*) valamint a veszélyeztetett, ám az itt szinte még gyakorinak mondható haris (*Crex crex*). A tározó füzesei egy kisebb, valamikor a Szik-erdőből ideköltözött gémtelep rejtője.

A térség erdei olyan madaraknak adnak otthont, mint a fekete gólya (*Ciconia nigra*), a barna kánya (*Milvus migrans*), a békászó sas (*Aquila pomarina*) és a rétisas (*Haliaeetus albicilla*), valamint a nemcsak a költőhely kiválasztásánál, de az életmódjuk szempontjából is inkább az erdei habitáthoz kötődő fajok. Ezek közé tartoznak a harkályok, melyek közül itt megtalálható a legnagyobb méretű faj, a fekete harkály (*Dryocopus martius*), és emellett az összes, síkvidéki erdőkre jellemző tarkaharkály (*Dendrocopos sp.*), a kék és örvös galamb (*Columba oenas*, *C. palumbus*), a barátkaposzáta (*Sylvia atricapilla*), a csilp-csalp és sisegő füzike (*Phylloscopus collybita*, *Ph. sibilatrix*), a nehezen észrevehető szürkebegy (*Prunella modularis*), az énekes és feketerigó (*Turdus philomelos*, *T. merula*), a hegyi és rövidkarmú fakusz (*Certhia familiaris*, *C. brachydactyla*), és így tovább.

A ligetes, változóan fás és nyílt területeken megfigyelhetjük az errefelé gyakori cigány és rozsdás csukot (*Saxicola torquata*, *S. rubetra*), a kis örgébicsét (*Lanius minor*), a sárgarigót (*Oriolus oriolus*), a szalakótát (*Coracias garrulus*), valamint alkonyatkor hallhatjuk és szerencsés esetben meg is pillanthatjuk a titokzatos életmódú lappantyút (*Caprimulgus europaeus*).

A nyílt területeken megjelennek a síkságra a szomszédos hegyekről, dombokról vadászni lejáró ragadozómadarak, így láttak itt már parlagi sas (*Aquila heliaca*) családot, törpe sast (*Hieraetus pennatus*), kígyászölvyet (*Circaetus gallicus*).

Madárvonuláskor sok fajjal gazdagodik a táj, a halastavak környékén csapatostól bukkannak fel kanalasgémek (*Platalea leucorodia*), fekete gólyák, nagyköcsagok (*Egretta alba*). A récék között láthatunk igen sok kanalas, nyíl farkú, kontyos récét (*Anas clypeata*, *A. acuta*, *Aythya fuligula*), a partimadarak között sok a pajzsoscankó (*Phylomachus pugnax*), a réti és füstös cankó (*Tringa glareola*, *T. erythropus*). A tavak felett egyszerre esetleg több halászsas (*Pandion haliaetus*) is zsákmányra lesve „szitálhat”, és megjelenhet a hamvas vagy akár a fakó rétihéja (*Circus pygargus*, *C. macrourus*), vagy éppen a vándorsólyom (*Falco peregrinus*).

Telente láthatunk kis sólymot (*Falco columbarius*), kékes rétihéját (*Circus cyaneus*) és északról érkezett, világos tollazatú egerészölyv (*Buteo buteo*) egyedeket. A hatalmas fenyőrigó (*Turdus pilaris*) csapatokból kiszűrhatunk szőlőrigókat (*Turdus iliacus*) is, a kóborló pintyfélék között pedig felbukkanhat sárgacsőrű kenderike (*Carduelis flavirostris*) is.

Emlősök

Ennek a régiónak a halastavaira is a legjellemzőbb emlősfaj a mindenfelé látható pézsmapocok (*Ondatra zibethicus*). Az erdőkben megtaláljuk a sünt (*Erinaceus europaeus*), az erdei pockot (*Chletrionomys glareolus*) valamint a vaddisznót (*Sus scrofa*) is. Az erdőknek a hegyvidékhez való közelségének betudhatóan, elsősorban a kemény teleken megjelennek a régió emlősfaunájának csúcsragadozói, így a farkas (*Canis lupus*), és kivételes esetben a hiúz (*Felis lynx*) is, mint történt ez egy pár esetben a Csermői-erdő esetében.

A denevérek közül egyaránt megtalálható a kései- és koraidenevér (*Eptesicus serotinus*, *Nyctalus noctula*), ezen kívül a törpedenevér (*Pipistrellus pipistrellus*) került elő bizonyítottan. Természetesen erre is fellelhetők a gyakori fajok, mint az őz (*Capreolus capreolus*) vagy a mezei nyúl (*Lepus europeus*).

Nagy Attila

A Tőz Bél alatt

A Borosjenői-tó, háttérben a Béli-hegység

A Rovinai-tó

A Rovinai-tó és erdő

Nagy Attila

Tóvég Rovinán

A Csermői-halastó

Béli-tározó, háttérben a Szik-erdő

Mocsár a Béli-tározóban

A Tőz a Béli-tározóban

Magassás Bélen

Fűzláp a tározóban

Nedves rét Bélmocsolyán

Nagy Attila

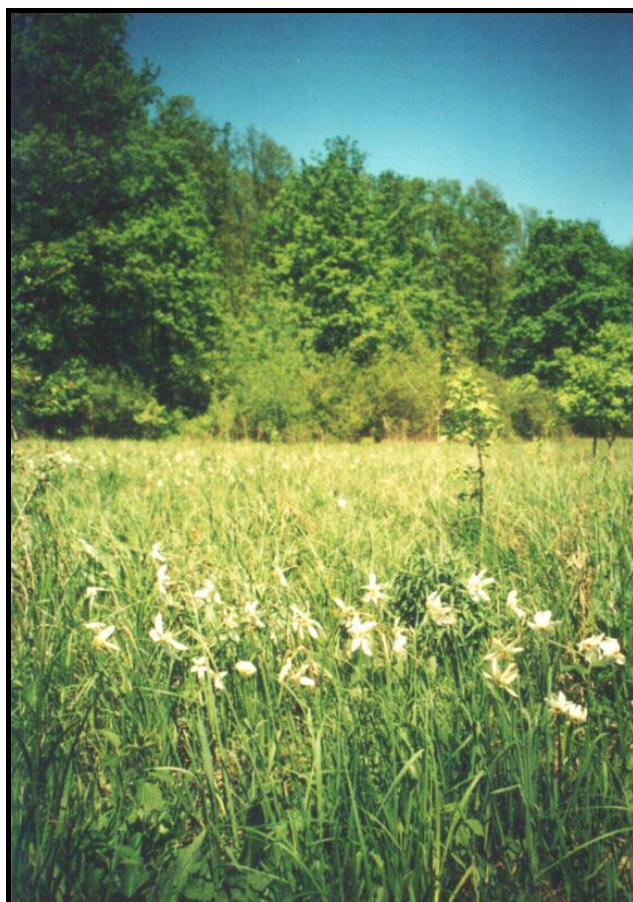
Szittyós rét, háttérben a Csermői-erdő

A Szik-erdő

Tőz-holtág a Szik-erdőben

Csillagos nárcisz Rovinán

Arad és környéke

A terület általános jellemzői

Arad, a hasonló nevű megye székhelye a Maros (*Mureș*) partján fekszik. Vonzáskörzetében több, domborzatilag, tájképileg és egyéb vonatkozásokban is különböző tájegységek vannak. Ezek északról dél felé haladva az Aradi-sík (*Câmpia Aradului*), a Békés-Csanádi löszhát (*Câmpia Mureșului*), a Maros-ártér (*Lunca Mureșului*) és a Vingai-magassík (*Câmpia Vingăi*). A terület határvonalait képezi északról a Fehér-Körös ártere, keletről a Zarándi-hegység (*Munții Zărandului*) és Erdőhát (*Podișul Lipovei*), délről az Aranka-síksága (*Câmpia Arancăi*) míg nyugatról az országhatár.

Aradon kívül a térség főbb települései közé tartozik Kürtös (*Curtici*), Nagyszentmiklós (*Sînnicolau Mare*) és Nagylak (*Nădlac*) is.

Vízrajzi szempontból meghatározó a Maros (*Mureș*), amely kelet-nyugati irányban szeli ketté a tárgyalta tartományt. Természetes folyóvíz igen kevés van erre felé, ezek közül megemlíthetjük a hajdan a Maros árját részben levezető Szárazeret (*Ier*) és a Marostól délre, a Bánság felé kanyargó Arankát (*Aranca*). Ennek a tájegységnek az állóvizeit a Maros holtágain kívül csak egyetlen halastó képviseli.

Erdőkben sem bővelkedik túlságosan a vidék, az egy-két maradványfolttól és telepített erdőtagtól eltekintve a Maros hatezer hektárnyi ártéri erdeje az, amelyik meghatározó ebből a szempontból. A nyílt vidékeken szinte kizárólag szántóföldek húzódnak, mint például a kiváló termőtalajú Békés-Csanádi löszháton.

A terület természeti értékei

Bár kiterjedés szempontjából ez a térség a legnagyobb, ugyanakkor az előzőekben bemutatottakhoz képest itt fragmentálódott legjobban a táj, a természetes és természetközeli élőhelyek egymástól igen távol helyezkednek el, és ezek között is kevés a kompakt, nagyobb kiterjedésű terület.

A jelen fejezetben részletezett terület egyik, ha nem a legfontosabb, természeti értékekben bővelkedő része az Arad és Szemlak (*Semlac*) között lévő, a folyót kísérő ártéri erdő, ahol - mint az első fejezetben említésre került - megalakult a Maros-ártér Natúrpark, amelyik a folyó Arad és Csanád (*Cenad*) közötti részét hivatott védeni¹. Részben az ártéri élővilághoz kapcsolódik a térség egyetlen halastórendszere, a Nagylaki (*Pescăria Nădlac*). A Szárazér a löszhát egyetlen említésre méltó, így legfontosabb folyóvize, nemcsak a környék lakosságának vízellátását tekintve, de természetvédelmi szempontból is.

A Maros-ártér mellett a másik, igen nagy értékei a területnek a pusztai, és elsősorban a löszpusztai maradványok. A Maros hordalékkúpjának magyarországi részére is, de a romániai területekre még inkább jellemző, hogy a löszön kialakult elsőrendű termőtalajként számon tartott fekete csernozjom mezőgazdasági kihasználásával a végtelenségig elmentek, és feltörték a gyepek nagyját, ráadásul a szocialista időszakban ezeket a földeket egybeszántották, így a mezsgyékről eltűntek szinte az utolsó természetes gyepfoltok. Napjainkban csak itt-ott találkozhatunk, erre a pusztai élőhelyre jellemző fajokkal.

Növényvilág

Mivel az ebben a fejezetben tárgyalt terület igen nagy, nyilván változatos élőhelyeknek ad otthont, amelyek különböző környezeti adottságok hatására jöttek létre.

Az Aradi-síkot a Maros hordalékkúpja képezi, északon megvannak a Körösök közére jellemző szikespuszták, és ezektől nem is térnek el lényegesen sem a fajok, sem a társulások szempontjából. Itt is a legelterjedtebb a szikespusztarét (*Achilleo-Festucetum pseudovinae*), és ezeken a részeken már nem olyan hangsúlyos viszont a padkásodás, általában zárt gyepeket találunk. Az erdők sajnos eltűntek a vidékről,

csak néhány telepített erdőfoltot említhetünk, mint például a Mácsa (*Macea*) közelében, hajdani vízerek által kivájt laposokban ültetett magas kőrisből (*Fraxinus excelsior*) és fehér nyárból (*Populus alba*) állóak. És épp Mácsán található a jelenleg az aradi egyetem által kezelt, a Solymossy-kastély parkjában lévő arborétum, ahol évszázados kocsányos tölgyek (*Quercus robur*) árulkodnak arról, hogy valaha nem volt ilyen kies ez a táj.

A Maros ártere már sokkal gazdagabb képet mutat, hatalmas és összefüggő keményfaligetekkel (*Quercus-Ulmetum*), zátonyokon és szigeteken kialakult folyóparti fűzligetekkel (*Salicetum albae-fragilis*), az erdők rejtekében fehér tündérrózsás (*Nymphaea alba*) és kolokásos (*Stratiotes aloides*) holtágakkal. A folyót magas part kíséri a kanyarokban, és a folyóteraszokon már erdőpusztai növényzet maradványai találhatók meg.

A Szárazér napjainkra kikotort és szabályozott, átemelő zsilipekkel meg-megszakított medrét néhol még csupán enyhén bolygatott vízínövény társulások jellemzik, azonban a folyózugokban már nem igazán találunk a magyarországi részre jellemző löszgyep maradványokat.

A Nagylaki-halastavat a nádas (*Scirpo-Phragmitetum*) jellemzi, annak jellemző kísérőnövényeivel együtt, kisebb állományokat alkot a keskenylevelű gyékény (*Typha angustifolia*) és a vízi harmatkása (*Glyceria maxima*).

Mint említettük, a löszpusztából megmaradt foltok nagyjából degradálódott voltak ellenére is jelentős értéket képviselnek. A romániai oldalon ezek jórészt a Maros bal partján, Csanád, Székesút (*Secusigiu*) valamint Vinga és Monostor (*Mănăstur*) körül találhatók. Ezek tulajdonképpen részben átalakult löszpusztagyeppek (*Salvia-Festucetum rupicolae*), több helyütt a pusztai csenkesz (*Festuca rupicola*) helyét a réti vagy gumós perje (*Poa pratensis*, *P. bulbosa*) veszi át, de ezeknek az élőhelyeknek az elgyomosodása ellenére azért néha találkozhatunk a névadó zsályának akár egyszerre három fajával, a mezei, ligeti és osztrák zsályával (*Salvia pratensis*, *S. nemorosa*, *S. austriaca*), ezek mellett homoki pimplóval (*Potentilla arenaria*), korai sással (*Carex praecox*) és nem utolsósorban tavaszi héricscel (*Adonis vernalis*).

Állatvilág

Gerinctelenek

A Maroshoz kötődő gerinctelen élővilág képviselői közül feltétlenül szólnunk kell a régióra jellemző ugarcsigárról (*Helix lutescens*) és az erdélyi pikkelyescsigárról (*Hygromia transsylvanica*), emellett jelen van a pocsolyacsiga (*Radix sp.*), az erdőben a szarvasbogár (*Lucanus cervus*), míg a réteken a védett imádkozó és sisakos sáska (*Mantis religiosa*, *Acrida hungarica*).

Halak

Nem meglepő, hogy a többi folyóvíz közül a Maros kiemelkedik nemcsak a halpopulációk nagyságát, de a fajok számát tekintve is. A többi térségnél felsorolt gyakori fajokhoz a Maros esetében beírhatjuk a balint (*Aspius aspius*), a kurta baingót (*Leucaspis delineatus*), a paducot (*Chondrostoma nasus*), a vágócsikot (*Cobitis taenia*) valamint a már szórványosabban előforduló lapos keszeget (*Abramis ballerus*). Nagy értéke a Marosnak az egyéb régióbeli vizekben igen megfogytatkozott harcsa (*Silurus glanis*), nem is beszélve a manapság már ritkaságszámba menő, veszélyeztetett sorsú kecsegeről (*Acipenser ruthenus*). A térség egyéb vizei kevésbé fontosak, bár a Nagylaki-halastó és a környező csatornák halállománya fontos táplálékforrása a vízimadaraknak.

¹ Itt már jó ideje folynak a természetvédelmi szempontú állapot-felmérési és kutatómunkák, így ezt a részt ebben a tanulmányban nem tárgyaljuk részletesen, bár említéseket teszünk az itt található értékekről, hiszen szerves részét képezik úgy ennek a tájegységnek, mint az egész Körös-Maros régiónak.

Kételtűek, hüllők

Az Arad környéki vidéken az ezekhez az állatcsoportokhoz tartozó fajok leginkább a Maroshoz és az ettől függő vizes területeken fordulnak elő, bár nem szabad lebecsülni épp az ennek a nagyrészt meglehetősen vízszegény területnek a csatornáit, laposait, hiszen ezek nagyon fontosak az amúgy a szárazabb körülményeket is elviselő fajok szaporodásának szempontjából. Azért ebben a térségben is jelen vannak a szokványos fajok, mint a vöröshasú unka (*Bombina bombina*), a *Rana esculenta complex* fajcsoport tagjai, és a Nagylaki-halastóban valamint a Maros-ártéren a védett mocsári teknős (*Emys orbicularis*).

Madarak

A térség madárvilágának igazi értékei a Maros-ártérhez kötődnek, de természetesen a szorosan vett ártér nem szab határt a madaraknak, így a szomszédos területek is fokozott fontosságúak. Ez történik például az erdőben fészkelő szürke gémekekkel (*Ardea cinerea*) amelyek részben eljárnak a Nagylaki-halastavakra élelemért, vagy az itt több párt alkotó békászó sasokkal (*Aquila pomarina*), amelyek a környező magaspartokra és a tágabb értelemben vett ártérnek szántóira, rétjeire köröznék ki vadászni.

A Maros-parton kislilék (*Charadrius dubius*) fészkelnek, a löszfalakban parti fecske (*Riparia riparia*), gyurgyalag (*Merops apiaster*), sőt, búbosbanka (*Upupa epops*) is költ. Az erdei fészkelők közé tartozik a vadgerle (*Streptopelia turtur*), a fekete harkály (*Dryocopus martius*), stb. Az országhatár közelében, Csanáddal egyvonalon található szigeteken szürke gémmel és kiskócsaggal (*Egretta garzetta*) együtt költ egynéhány pár nagy kárókatona (*Phalacrocorax carbo*) is.

A madárvonulások alkalmával átrepülnek, és néha megpihennek a Nagylaki-halastavakon darvak (*Grus grus*), nagy lilikek és nyári ludak (*Anser albifrons*, *A. anser*). Ugyancsak a halastavakon lehet néhanapján megpillantani vékonycsőrű víztaposót (*Phalaropus lobatus*), kis sárszalont (*Limnocryptes minimus*) vagy esetleg fehérszárnyú szerkőt (*Chlidonias leucopterus*). Persze az itt átvonuló madarak zöme nem ezekből a fajokból kerül ki, a nagy csapatok barát, tőkés és csörgő récéből (*Aythya ferina*, *Anas platyrhynchos*, *Anas crecca*), valamint danka és sárgalábú sirályból (*Larus ridibundus*, *L. cacchianus*) állnak.

A löszhátakat borító szántóföldek szegényesebb madárvilágot képviselnek, értéket képeznek ilyenkor az út menti fasorok, elszórt bokrok. Előbbieken fészkel a vörös vércse (*Falco tinnunculus*), a szalakóta (*Coracias garrulus*), míg az utóbbiakat többek között például a töviszúró gébics (*Lanius collurio*), a mezei veréb (*Passer montanus*) vagy a sordély (*Miliaria calandra*) népesíti be. A szántóföldeken élő fűrj (*Coturnix coturnix*) szintén értékes ezeken a területeken.

Emlősök

A Maros folyását kísérve a homok- és iszapzátonyokon kis szerencsével ráakadhatunk a vidra (*Lutra lutra*) nyomaira, az erdőben pedig sokhelyütt figyelhetünk fel a borz (*Meles meles*) által kitaposott ösvényekre. A nagytestű fajok - vaddisznó (*Sus scrofa*), őz (*Capreolus capreolus*) és a ritkább dámszarvas (*Dama dama*) - közül a gímszarvas (*Cervus elaphus*) az, amelynek egyedei között szép számmal vannak kivételes példányok.

Az amúgy sokfelé elterjedt menyét (*Mustela nivalis*) mellett itt jelen van a család egy másik tagja, a görény (*Mustela putorius*) is.

A denevérek közül megemlíthetjük a szürke hosszúfűlű denevért (*Plecotus austriacus*), valamint külön szólnunk kell a löszhátak kisemlőseiről, amelyek közül nem feledkezhetünk meg a térségben még viszonylag sokfelé előbukkanó - bár az utóbbi időszakban, a védettség ellenére való irtásnak betudhatóan megirtult állományú - hörcsögről (*Cricetus cricetus*) és ürgéről (*Spermophilus citellus*) sem.

Magaspart a Maroson, Szemlalnál

A Nagylaki-halastavak

Nagy Attila

A Szárazér Tornyánál

A Szárazér

Ártéri erdő a Maroson

Fátyolos nőszirm a Siklódi-pusztán

Nagy Attila

Lőszgyep Monostoron

Sziget a Maroson

A természetvédelmi jog helyzete Romániában, A területeknek természetvédelmi oltalom alá való helyezésének lehetőségei

A jelenleg érvényben lévő természetvédelmi jogszabály a 2001-ben meghozott, a természetvédelmi területekről, a természetes élőhelyeknek illetve a növényvilágnak és állatvilágnak védelméről szóló törvény (*Lege nr. 462 din 18 iulie 2001 pentru aprobarea Ordonanței de urgență a Guvernului nr. 236/2000 privind regimul ariilor naturale protejate, conservarea habitatelor naturale, a florei și faunei sălbatice*).

Ez az uniós törvényekkel összhangban lévő törvény tisztázza a természetvédelmi kategóriáknak különböző besorolásait és meghatározásait, a védendő élőhelyeket, növény- és állatfajokat.

Részletesen tárgyalja a különböző védett terület-kategóriák a létrehozásának a lehetőségeit, lépéseit, ezek menedzselését, jogi státusukat, a területükön végezhető tevékenységeket, stb.

Országos jelentőségű védett területek - nemzeti parkok, natúrparkok, természetvédelmi területek - létrehozására javaslatot tehetnek a Környezetvédelmi Hivatalok, a Román Akadémia, a Környezetvédelmi Minisztérium, megyei tanácsok, önkormányzati testületek, felsőoktatási intézmények, civilszervezetek, sőt magánszemélyek is. Egy védelmi javaslat benyújtásához szükséges tudományos dokumentáció, a területek jogi tisztázása, az Akadémia jóváhagyása.

A javasolt területek védelem alá helyezése és a védelmi státus kihirdetése kormányhatározat alapján történik, ezt a határozatnak, valamint a védett terület pontos behatárolásának nemzeti közlönyben való megjelenése követi.

SUMMARY

The Romanian nature conservation and environment protection at the state level has just started to develop in the past years. The habitats worthy of protection became protected sites, by the work of academics, museologists, professionals. After these sites were designated as protected areas, there were no nature conservational maintaining activities started, the keeping of the law was never controlled. There are many important habitats which disappeared because of the lack of nature conservational activities. The lowland areas were pushed into background, because of the hills and forest habitats, but there are many valuable habitats, like the alkaline puszta near Székudvar (*Rezervația de soluri sărăturate Socodor*), the Rovina-lake and narcissus-field (*Balta Rovina, Poiana cu narcise Rovina*), the Szik-forest (*Pădurea Sîc*). The sites, worthy of protection are the next, in the region: Nagyszalonta and its region, with the Cséffa- and Radvány-fishponds, Tenke and its region, the Black-Körös river (*Crișul Negru*), with its nature conservational values, Kisjenő and its region with its rivers, ponds, grass lands and forests, Borosjenő with its surrounding, the Zaránd-basin(*Depresiunea Zărandului*), etc.